

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ДЕФІЦИТ БЮДЖЕТУ
У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ»**

Студентки 2 курсу, 2-м групи,
спеціальність 072
«Фінанси, банківська справа
та страхування»
спеціалізація «Державні фінанси»

Левчук
Ярослави
Володимирівни

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Пасічний
Микола Дмитрович

Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д. е. н., професор

Чугунов
Ігор Якович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕФЦИТУ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ	
1.1. Економічна сутність дефіциту бюджету	6
1.2. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом	14
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФЦИТУ В УКРАЇНІ	
2.1. Класифікація фінансування бюджету	20
2.2. Аналіз джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України	26
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФЦИТУ В УКРАЇНІ	
3.1. Проблеми пошуку джерел фінансування бюджетного дефіциту	36
3.2. Напрями використання залучених на фінансування дефіциту бюджету коштів	45
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Актуальність теми. Провідна роль у забезпеченні виконання державою функцій щодо регулювання соціально-економічних процесів належить бюджету. Бюджетне регулювання є дієвим методом державного регулювання економіки, що застосовується з метою впливу на циклічний розвиток економіки, результативність структурних перетворень в соціально-економічній сфері, співвідношення сукупного попиту та пропозиції. Важливою складовою у системі бюджетного регулювання є дефіцит бюджету, використання якого в умовах економічних трансформацій є доцільним та в достатній мірі обґрунтованим. Водночас, на даному етапі економічного розвитку країни існує потреба у підвищенні ефективності управління бюджетним дефіцитом, посиленні обґрунтованості рішень щодо формування прогнозних показників дефіциту бюджету із врахуванням циклічності економічного розвитку та обмежених можливостей здійснення державних запозичень.

У процесі закладення теоретичних і практичних основ державних фінансів вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти розробили підходи до обґрунтування сутності незбалансованості бюджету держави. Однак потребує подальшого дослідження проблема комплексного вивчення причин, наслідків та напрямків управління дефіцитом державного бюджету.

Дослідженню проблемних аспектів бюджетного дефіциту присвячені праці українських вчених: О. Василика, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луїної, І. Лютого, В. Опаріна, М. Пасічного, Д. Полозенка, Г. П'ятаченка, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інші.

Метою роботи є розкриття теоретичних засад формування, фінансування і регулювання бюджетного дефіциту у системі управління державними фінансами.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити економічну сутність дефіциту бюджету;

- узагальнити зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом;
- розкрити класифікацію фінансування бюджету;
- здійснити аналіз джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України;
- розкрити проблеми фінансування бюджетного дефіциту;
- обґрунтувати напрями використання залучених на фінансування дефіциту бюджету коштів;
- розвинути методологічні засади підвищення ефективності механізму управління бюджетним дефіцитом.

Об'єктом дослідження є дефіцит Державного бюджету України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання використання дефіциту бюджету у системі управління державними фінансами.

Методи дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті економічної сутності дефіциту бюджету. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування обґрунтовано напрями фінансування бюджетного дефіциту.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правові акти у сфері державних фінансів, використання дефіциту бюджету у системі управління державними фінансами, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення роботи.

У першому розділі досліджено теоретико-методологічні засади дефіциту бюджету у системи управління державними фінансами. Розкрито економічну сутність дефіциту бюджету. Систематизовано зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом.

У другому розділі досліджено систему фінансування бюджетного дефіциту в Україні. Проаналізовано класифікацію фінансування бюджету.

У третьому розділі визначено напрями фінансування бюджетного дефіциту в Україні. Визначено проблеми пошуку джерел фінансування бюджетного дефіциту. Обґрунтовано напрями використання залучених на фінансування дефіциту бюджету коштів. Розвинуто методологічні засади підвищення ефективності механізму управління бюджетним дефіцитом.

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕФІЦИТУ БЮДЖЕТУ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ

1.1. Економічна сутність дефіциту бюджету

Будь-яка проблема у сфері фінансів чи іншій галузі людської діяльності для її ефективного подолання потребує здійснення найповнішої характеристики проблеми через пошук і опрацювання різного роду визначень, висвітлення сутності, проведення аналізу безпосередньо явища (предмета) дослідження та відбір, з'ясування шляхів її вирішення.

У Бюджетному кодексі України зазначається, що дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів з бюджету).

Найбільш загальну дефініцію дефіциту бюджету подає Ю. В. Пасічник, що визначає його як економічну категорію, яка відображає співвідношення між доходами і видатками бюджету із перевищенням видатків. Бюджетний дефіцит, на його думку, є наслідком певного стану економічних відносин, які виникають між учасниками суспільного виробництва в процесі використання фінансових ресурсів понад їх наявну величину [9, с. 505].

В. Федосов, В. Опарін вважають, що «...під бюджетним дефіцитом, незалежно від того, як його визначають, розуміють перевищення видатків над власними доходами держави, що надійшли на постійній основі» [11, с. 93]. Василик О.Д. зазначає: “Бюджетний дефіцит – це перевищення видатків бюджету над його доходами. Це показник негативних явищ в економіці, що зумовлюють інфляцію грошової одиниці”. Загородній А.Г. та Вознюк Г.Л. також визначають бюджетний дефіцит як перевищення видаткової частини державного бюджету над дохідною, зазначаючи, що він є однією з основних причин розвитку інфляції. Базилевич В.Д. та Баластрик Л.О. конкретизують визначення дефіциту бюджету в частині доходів бюджету. Вони зазначають:

“при дефіцитному бюджеті видатки перевищують постійні доходи бюджету, тобто податки і податкові надходження”, обмежуючи доходи бюджету податковими надходженнями.

Бюджетний дефіцит – це важливий інструмент державної фінансової політики, що впливає на економічне та соціальне становище країни та потребує заходів щодо його ліквідації. Бюджетний дефіцит класифікують за різними ознаками: за формою вияву (відкритий, прихований, квазіфіскальний); за строком дії (стійкий, тимчасовий); за строком виникнення (плановий, звітний); за напрямом дефіцитного фінансування (активний, пасивний).

Наявність у країні дефіциту державного бюджету спричиняє посилення інфляційних процесів, кризу у сфері державних фінансів, грошової системи, збільшення залежності від позичальників і, як наслідок, погіршення соціально-економічного стану в суспільстві [6, с.13-138].

Таким чином, державний бюджет, як і всі інші фінансові плани, має бути збалансованим, тобто обсяг доходів – дорівнювати обсягу видатків. Показник рівноваги доходів і видатків свідчить про збалансованість бюджету, тобто про достатність дохідних джерел для фінансування потреб держави у плановому році. Такий стан вважається оптимальним, а його досягнення – найважливішим завданням бюджетного планування.

Сутність бюджетного дефіциту як економічного явища у науковій літературі часто трактують як об’єктивні економічні відносини, що виникають між учасниками відтворювального процесу при використанні державою грошових коштів понад наявні доходи бюджету [37, с. 199]. До того ж, як зазначає вітчизняний вчений В.Дем’янишин, дефіцит бюджету підпорядкований певним економічним законам, зміст яких полягає у залученні додаткових обсягів доходів та їхньому спрямуванні на фінансування запланованих видатків [38, с. 135].

Важливий чинник бюджетного дефіциту – неспроможність держави забезпечити наповнення бюджету доходами. Причиною цього є диспропорції

опосередкованого характеру: розбалансування економіки, неефективність виробництва, що характеризується високим рівнем собівартості вироблених товарів, необхідність оновлення обладнання та запровадження новітніх технологій, а також – значне зниження ефективності господарювання загалом.

Іншим чинником існування дефіциту бюджету є масштабні обсяги тіньової економіки, передумови для виникнення якої склалися в Україні ще з часу проголошення її незалежності.

До чинників бюджетного дефіциту також належить не завжди адекватне до економічної ситуації зростання бюджетних видатків. Так, німецький економіст А. Вагнер виявив тенденцію постійного зростання державних видатків. Характеризуючи динамічний розвиток економіки (на той час), він припустив, що за таких обставин видатки бюджету перевищуватимуть темпи зростання національного доходу й обсяги виробництва. До того ж, згаданий дослідник навів такі основні аргументи на користь власної позиції: розвиток економіки та поглиблення поділу праці змушує державу витратити більше коштів для підтримки ефективної економіки, забезпечення правоохоронної діяльності, надання юридичних послуг й ін.; нові технології потребують залучення додаткових обсягів капіталу, який може бути забезпечений акціонерними або державними корпораціями; збільшення бюджетних видатків зумовлено зростанням державної активності у таких сферах як освіта, охорона здоров'я та ін. [41, с. 281 - 282].

Дослідження А. Вагнера знайшли своє продовження у працях інших науковців. Зокрема, Ф. Нітті, аналізуючи структуру бюджетних видатків багатьох країн світу протягом трьох десятиліть, дійшов висновку, що зростання військових і соціальних видатків призводить до утворення бюджетного дефіциту, а отже, й державного боргу [42, с. 29]. Водночас, вчений М. Боголепов зазначив: „Ніхто не скаже, де кінець збільшенню сучасних бюджетів, де межа розширенню сфери господарської ініціативи та діяльності державних органів...”[7]. Більше того, обґрунтуванням зростання державних видатків у другій

половині ХХ ст. стали ідеї кейнсіанства і пов'язані з ним постулати „дефіцитного фінансування” економіки.

Досліджуючи потенційні чинники формування бюджетного дефіциту, американський економіст Дж. Севедж сформував кілька висновків: уряд може планувати бюджетний дефіцит для стимулювання економічних процесів; дефіцит бюджету може виникнути, коли державі будуть потрібні кошти для фінансування непередбачуваних видатків; дефіцит може виникнути внаслідок дії „автоматичних стабілізаторів” [43, с. 14 – 15]. Зауважимо, що такими стабілізаторами в економіці, наприклад, є прогресивна податкова система й трансфертні платежі. При цьому їхня дія впливає на зміну обсягу виробництва, рівня цін, ставок відсотка і коригує розміри циклічного дефіциту (профіциту) бюджету.

Ще одним з чинників значного збільшення непередбачених бюджетних видатків й дефіциту бюджету є борги підприємств за кредитами, залученими під державні гарантії, прострочена заборгованість перед державним бюджетом, яка виникла внаслідок невиконання суб'єктами господарської діяльності зобов'язань щодо зазначених кредитів, і недостатня податкова дисципліна.

До чинників дефіциту бюджету належать інфляційні процеси, проблеми функціонування грошового обігу і грошових розрахунків, не завжди ефективна інвестиційна, податкова та кредитна політика. Зокрема, в економічній літературі набув поширення ефект Олівера – Танзі, що полягає у зростанні реального бюджетного дефіциту при збільшенні інфляції [47, с. 206]. Підвищення інфляційної напруги створює економічні передумови для відкладання сплати податків до бюджету, оскільки за час такого відкладання відбувається знецінення грошей, від якого в кінцевому підсумку виграє платник податків. Унаслідок таких дій дефіцит державного бюджету і загальна нестійкість фінансової системи зростатимуть, що спричинить неповне виконання державою покладених на неї функцій. Водночас за наявності значної державної заборгованості й неконтрольованої інфляції

надзвичайно важко передбачити здатність держави виконувати взяті на себе боргові зобов'язання. За таких обставин уряд, намагаючись зменшити бюджетний дефіцит, знижуватиме реальну ставку дохідності, що може призвести до ускладнень у розвитку фінансового сектору економіки та репатріації фінансових ресурсів.

Інший чинник, який спричиняє коливання величини бюджетного дефіциту і державного боргу, – офіційний курс національної валюти: якщо держава його знижуватиме, то зростатимуть суми сплачених відсотків за борговими зобов'язаннями, а отже, й збільшаться бюджетні видатки. Так, на кінець 2008 р. внаслідок зростання курсів іноземних валют загальне перевищення фактичного обсягу державного боргу над граничним його показником становило 18,2 млрд. грн. Таке падіння національної валюти, спричинене негативним впливом світової фінансової кризи та вітчизняними економічними проблемами, не було передбачене державним бюджетом, показники якого розраховані на основі прогнозного курсу 5,1 грн. за 1 дол. США, й спричинило додаткове навантаження на державний бюджет як у 2008 р., так і в майбутньому. Український дослідник Т. Вахненко з цього приводу, зокрема, зауважує: „Нееквівалентність зовнішньої торгівлі та заниженість валютних курсів країн, що розвиваються, посилюють диференціацію в рівнях доходів між групами країн. За таких умов наростає дефіцит фінансових ресурсів... і посилюється їх кредитна залежність від розвинених країн” [48, с. 373].

Ще одним чинником бюджетного дефіциту є політична складова, адже бажання політиків залишатися при владі стимулює їх до прийняття необґрунтованих рішень у сфері державних фінансів, передусім йдеться про різке зниження рівня податків або значне зростання соціальних виплат, надання невиправданих податкових пільг чи державних субсидій та ін. Все це може призвести до виникнення або швидкого підвищення бюджетного дефіциту.

Загалом, вчений Є. Коломін виділив такі чинники дефіциту бюджету: військова доктрина. Цей чинник зумовлений значними витратами на проведення воєнних кампаній і необґрунтованою мілітаризацією економіки в мирний час;

– економічна криза. Цей фактор породжений несприятливим економічним розвитком, зокрема – спадом виробництва, інфляційними процесами, неефективним функціонуванням окремих галузей економіки й ін.;

– політична ідеологія. Такий чинник передбачає надмірні витрати коаліцій політичних партій за рахунок майбутніх урядів з огляду на намагання політиків сподобатися виборцям;

– надзвичайні обставини. Даний фактор пов'язаний з необхідністю здійснення великих видатків на ліквідацію наслідків стихійних явищ, катастроф та епідемій [49].

Досліджуючи сутність дефіциту бюджету, зазначимо, що особливою специфікою вирізняються державні фінанси тих країн, де протягом багатьох років переважала державна форма власності. Наслідками системної кризи директивної економіки стало розбалансування державних фінансів, оскільки зниження ролі держави у функціонуванні суспільно - політичних та економічних процесів і створення нових державних об'єднань на теренах колишнього СРСР зумовили необхідність швидкого реформування бюджетної й податкової систем, зміни структури бюджетних видатків, що гальмувалося економічною кризою, відсутністю власних грошей та системи фінансового ринку. Такий комплекс соціально - економічних чинників виникнення бюджетного дефіциту практично не спостерігався в інших країнах світу.

Зокрема, вітчизняний вчений С. Юрій вказує, що в такому випадку „... бюджетний дефіцит тяжіє ... до законів інфляції” [18, с. 190]. У цьому контексті він дає таку рекомендацію: „Пасивну економічну форму бюджетного дефіциту в умовах стабільної ринкової економіки слід обмежувати 5% до видаткової частини бюджету. Фінансовий маневр у такому розмірі хоча і сповільнює

падіння рентабельності через зростання граничних суспільних витрат виробництва, проте не зупиняє економічного росту. Однак, з позицій загальної політики бюджетного дефіциту цього не достатньо, тому що покриваються лише вкрай необхідні соціальні витрати, а фінансовий маневр зростання вартості повністю не виконується” [18, с. 190–191]. Водночас практичний досвід підтверджує необхідність застосування державної експансії, зумовленої необхідністю „... теоретичного осмислення та пояснення нових соціально-економічних функцій держави” [18, с. 10]. За таких обставин, як свідчать результати досліджень науковців, темпи підвищення державної активності можуть перевищувати темпи зростання ВВП. У такому доцільно вести мову про активний бюджетний дефіцит, оскільки він пов’язаний з осмисленим рішенням влади щодо розширення своєї діяльності, а не з несприятливою економічною кон’юнктурою. В результаті проведених досліджень С. Юрій робить висновок, що застосування активного дефіциту передбачає збільшення фінансування різних галузей економіки й заохочення ділової активності громадян [18, с. 191].

Другий випадок простежується тоді, коли дефіцит розглядається як можливий економічний інструмент, а чинники його виникнення вважаються суб’єктивними.

Водночас, фінансова наука виділяє різні типи бюджетного дефіциту, а саме: фактичний, структурний та циклічний (Додаток А). Так, економісти В. Нордхауз і П. Самуельсон зазначають, що структурна частина бюджету залежить від дискреційної політики владних структур та є активною формою, а циклічна частина бюджету визначається пасивно – фазою ділового циклу [50].

Фактичний дефіцит державного бюджету – це різниця між державними надходженнями і видатками, яка утворюється під дією циклічних коливань та фіскальної політики держави. Натомість, структурний дефіцит можна трактувати як різницю між надходженнями при повній зайнятості за наявних податкових ставок і фактичними видатками. Перевищення фактичного дефіциту над структурним становить циклічний дефіцит, а

перевищення структурного дефіциту над фактичним - циклічний надлишок (Додаток Б).

Причини виникнення бюджетного дефіциту вивчали також інші західні науковці. Так, Р. Масгрейв стверджував, що зростання державних інвестицій може бути зумовлене необхідністю збільшення капіталовкладень залежно від потреб економічного циклу, до того ж, зростання державних видатків може бути пов'язане з необхідністю фінансування публічних послуг, попит на які еластичний до доходів. Він наголошував, що можлива зміна суспільних поглядів здатна стимулювати різке зростання трансфертів населенню, а також стимулюючих програм, спрямованих на зростання їхніх доходів [44]. Також збільшенню бюджетних видатків сприяють й певні прогалини в оцінці владними структурами економічної кон'юнктури чи соціальних параметрів бюджету.

Дефіцит бюджету – один з основних чинників інфляційних процесів, оскільки всі джерела фінансування бюджетного дефіциту в довгостроковій перспективі є інфляційними. Проте, однозначна відповідь на запитання про вплив дефіциту на інфляційні процеси ускладнюється значною кількістю факторів виникнення інфляції, економічною кон'юктурою та соціально-політичними аспектами.

На підставі результатів проведеного аналізу можемо зробити висновок, що бюджетний дефіцит – особливе економічне явище, яке характеризується у різних аспектах і не обов'язково є чимось надзвичайним та негативним. Більше того, причини виникнення, форми прояву та економіко-політичні ефекти дефіциту у кожній державі мають свої особливості, що зумовлено характером і станом економіки тієї чи іншої країни, її бюджетною, фіскальною та грошово-кредитною політикою та ін. В Україні ж до цього часу вчені недостатньо уваги приділяли науковому обґрунтуванню проблеми бюджетного дефіциту і пошуку ефективних інструментів управління ним. Саме тому дослідження у цьому напрямку стимулюватимуть якісне оновлення підходів до розуміння сутності цього явища й формування

новітніх принципів бюджетного менеджменту у сфері дефіциту державного бюджету.

1.2. Зарубіжний досвід управління бюджетним дефіцитом

Формування економічних свобод та зваженого соціально-економічного розвитку є необхідним атрибутом соціально спрямованої та демократичної держави. Втілення у життя зазначених вимог неодмінно потребує значних фінансових ресурсів та виваженого підходу до формування національних пріоритетів. Непослідовність у проведенні соціально-економічних змін, перманентні політичні протиріччя й несприятлива економічна кон'юнктура загострили проблеми у системі державних фінансів України. У свою чергу економічні труднощі спричинили існування бюджетного дефіциту, які призвели до виникнення різноманітних фінансових та соціальних ефектів. Також в умовах дефіцитності бюджету уряд не запропонував адекватної до вимог часу стратегії розвитку національної економіки. Неefективний механізм залучення позик як джерела фінансування дефіциту та непродуктивне їх використання призвели до стрімкого зростання боргу і концентрації платежів щодо його обслуговування. Тому на сучасному етапі розвитку української економіки вирішення проблеми дефіциту бюджету та забезпечення його ефективності управління набуває особливої актуальності.

На наш погляд, ефективний менеджмент дефіциту бюджету та збалансована боргова політика можуть забезпечити міцне підґрунтя для неухильного економічного поступу та здійснення глибоких структурних соціально-економічних перетворень.

З перших днів державної незалежності особливо актуальною для України постає проблема нестачі необхідних фінансових ресурсів та недостатньо ефективного бюджетного менеджменту. Саме це є вагомою причиною існування дефіциту бюджету та постійного залучення державою кредитних ресурсів для забезпечення власних функцій. У результаті цього

хронічні бюджетні дефіцити та збільшення обсягів урядових позик зумовили необхідність формування обґрунтованої системи управління бюджетним дефіцитом.

Як засвідчує практика бюджетного процесу в Україні, державний бюджет постійно стає похідною від індивідуалістичних міркувань та від безвідповідальності основних політичних гравців, що порушує з року в рік питання бюджетної ліквідності та припустимого обсягу дефіциту. Саме тому виникає необхідність забезпечення стабільної роботи виконавчої та законодавчої гілок влади в Україні. Лише за таких обставин можна втілити у життя ефективну систему управління бюджетним дефіцитом [1, с. 90].

Зокрема, ґрунтовний аналіз впливу дефіциту бюджету на економічні процеси здійснили американські науковці В. Істерлі та К. Родрігес у своїй праці „Дефіцити державного сектору та функціонування макроекономіки” [53]. Вони стверджують, що дефіцит бюджету не дає повного уявлення про стан та функціонування державних фінансів, а тому не завжди доцільно застосовувати показник величини бюджетного дефіциту як універсальний критерій. При цьому, значення дефіциту бюджету публічного сектору підвищується у країнах зі слаборозвинутими ринковими стандартами, оскільки їхні державні органи часто вдаються до квазібюджетної діяльності.

Відповідно до зазначеного, ефективна фінансова політика повинна базуватися на оптимізації фінансових ресурсів держави та їх ефективному використанні. Прикладом може стати досвід провідних країн світу, у більшості з яких діють фінансові правила, що передбачають незмінні обмеження бюджетних параметрів.

Так, зокрема у Великобританії, застосовують «золоте правило», згідно з яким протягом економічного циклу уряд здійснює запозичення виключно на інвестиційні цілі, а не для фінансування поточних видатків, а також «правило стійкості інвестицій», відповідно до якого відношення чистої величини державного боргу до ВВП протягом економічного циклу має бути стабільним та обумовленим. Натомість, в Японії та Нідерландах часто

використовують правило державних фінансів, яке передбачає збалансованість поточних бюджетних доходів і видатків, що на наш погляд, є актуальним і для України. Окрім того, в умовах поглиблення глобальної економічної рецесії, політика держави має орієнтуватися на всебічну підтримку вітчизняного товаровиробника, забезпечення стабільності банківської системи та збалансування грошово-кредитної політики НБУ.

В умовах світової фінансової кризи уряди країн світу намагаються зменшити дефіцити бюджетів до економічно безпечного рівня – 3% ВВП відповідно до Маастрихтських критеріїв (табл. 1.3.1.).

Для досягнення запланованих рівнів дефіцитів у 2015–2017 рр. країни світу вимушені проводити жорстку бюджетну політику щодо скорочення видатків бюджету, зокрема й соціальних, а також підвищення податкового навантаження на економіку.

Таблиця 1.3.1.

Очікуваний рівень бюджетного дефіциту в країнах світу (за оцінками МВФ)

Країна	2015 р., %	2017 р., %	Абсолютне відхилення
Японія	6,4	5,2	-0,8
США	5,6	5,4	-0,2
Європейський Союз (в цілому)	2,2	1,0	-1,2
Іспанія	4,8	2,9	-1,9
Словенія	4,1	3,6	-0,5
Великобританія	4,1	1,5	-2,6
Ірландія	3,0	1,7	-1,3
Франція	3,0	1,3	-1,7
Греція	1,9	0,7	-1,2

Наприклад, французький уряд для скорочення дефіциту у 2015–2017 рр. збільшував податкове навантаження, посилюватиме боротьбу з шахрайством, ухиленням від сплати податків і збільшуватиме надходження

до Пенсійного фонду. Бюджет Франції на 2015 р. передбачав скорочення витрат на 15 млрд євро. Також заплановано підвищення податку на додану вартість. За допомогою проведення структурних реформ, які сприятимуть економічному зростанню та збільшенню рівня зайнятості населення, уряд планує скоротити дефіцит бюджету.

План фінансової стабілізації на 2015–2017 рр. пропонував провести економію витрат у сумі 50 млрд євро до 2017 р. для того, щоб привести показник дефіциту бюджету відповідно до загальноєвропейських норм – 3% ВВП – у 2015 р. Економію коштів передбачалося проводити за рахунок скорочення витрат на утримання центрального апарату держави – 18 млрд євро, систему соціального захисту та підтримки населення – 11 млрд євро, систему медичного страхування – 10 млрд євро, місцеві бюджети (муніципалітети, департаменти, регіони) – 11 млрд євро.

Уряд Іспанії планував скоротити питому вагу державних витрат у ВВП з 44,4% у 2014 р. до 40,1% у 2017 р. У середньостроковому плані уряд скорочував виплати з безробіття та деякі інші соціальні виплати, здійснюватиме пенсійну реформу, реформу ринку праці, впровадить нові спеціальні та екологічні податки.

Німецький уряд планував скоротити витрати бюджету на 2015 р. більш ніж на 5 млрд євро, а саме на охорону здоров'я, соціальну сферу, захист навколишнього середовища, і очікував в 2016 р. на збалансований бюджет.

Американський уряд передбачав у 2015 р. скоротити податкові пільги для великих корпорацій, збільшити оподаткування заможних верств та пом'якшення податкового навантаження для громадян з низьким рівнем доходу. Відміна податкових преференцій для заможних верств та корпорацій дасть змогу залучити до бюджету близько 60 млрд дол. США, зокрема хеджфонди і фонди прямих інвестицій “private equity” відноситимуть свої відсотки від прибутку не до приросту капіталу, а до податку від звичайного прибутку компанії.

У період до 2017 р. у США пропонувалось збільшити обсяг інвестицій в інфраструктуру, знизити соціальні витрати і підняти податки. Так, особи, які заробляють за рік 1 млн дол. США і більше, будуть сплачувати податок на багатство у розмірі 30% після відрахувань на благодійність і сплати прибуткового податку.

У Великобританії уряд прагне збалансувати бюджет у 2018–2019 рр. за рахунок очікуваного дефіциту бюджету у 2015 р. – 5,3% ВВП. Для досягнення цього у середньостроковій перспективі потрібно:

- поступово скорочувати державні витрати та позики для забезпечення економічної стабільності. Зокрема, передбачається забезпечити щорічний обсяг економії бюджетних коштів в обсязі 1 млрд фунтів стерлінгів шляхом скорочення фінансування державних установ;

- реформувати пенсійну політику країни через впровадження нової формули, прив'язаної до середньої тривалості життя у Великій Британії. Таким чином, пенсійний вік буде поступово збільшено до 69 років, що дозволить скоротити державні витрати на 400 млрд фунтів стерлінгів;

- скоротити бюджетний дефіцит за рахунок забезпечення збалансованої податкової політики. Досягти цю мету планують через посилення контролю за випадками ухилення від сплати податків;

- забезпечити контроль за фінансовою дисципліною за рахунок активізації боротьби з шахрайством та помилками у системах соціальних виплат. Від реалізації цих заходів очікується додатковий прибуток до бюджету обсягом 9 млрд фунтів стерлінгів протягом наступних п'яти років.

Італійський уряд планує скоротити видатки бюджету на 26 млрд євро та продовжувати пенсійну реформу, яка передбачає підвищення з 2018 р. пенсійного віку для жінок до 66 років.

У Чехії державний бюджет на 2015 р. базувався на скороченні адміністративних витрат і зростанні інвестицій передусім у транспортну інфраструктуру й утеплення будівель. Дефіцит бюджету планують скоротити

на 12 млрд крон – до 100 млрд крон (3,7 млрд євро), що не виходитиме за рамки 3% дефіциту державних фінансів.

Уряд Португалії планує у 2015 р. скоротити бюджетні видатки на 1,4 млрд. євро (близько 0,8% ВВП). Економію передбачається здійснити за рахунок скорочення видатків на утримання центральних апаратів міністерств, скорочення кількості зайнятих у державному секторі економіки, а також підвищити податки на капітал і предмети розкоші, ввести нові податки на фінансові операції.

Тому, на нашу думку, для вирішення дефіцитності бюджету України слід провести ряд заходів, а саме: зменшити видаткову частину бюджету; нарощувати дохідну частину бюджету за рахунок збільшення оподаткування заможних верств та пом'якшення податкового навантаження для громадян з низьким рівнем доходу; посилити контроль за випадками ухилення від сплати податків, тобто провести детінізацію економіки; скоротити кількість зайнятих у державному секторі економіки.

Отже, за відсутності реального економічного зростання або при стійкій спадній динаміці економіки відносна величина дефіциту бюджету необмежено збільшуватиметься, тому, зрештою, здійснювати обслуговування державного боргу й неінфляційне фінансування бюджетного дефіциту стане практично неможливо. Фінансування бюджету за рахунок нових запозичень в обсягах, що відповідатимуть реальним можливостям України, доцільно проводити з огляду на мінімізацію їхньої вартості та утримання боргу в економічно безпечних межах. Превалювання політичних інтересів над економічною доцільністю у прийнятті важливих рішень у сфері макроекономічної політики не дає змоги гармонійно поєднати інтереси громадян, держави і суб'єктів економічної діяльності з метою забезпечення загального економічного розвитку та з урахуванням соціально-економічних реалій.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ

2.1. Класифікація фінансування бюджету

Метою приведення законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів статистики державних фінансів, згідно з методологією Міжнародного валютного фонду в Бюджетному кодексі передбачені статті “Класифікація фінансування бюджету” (ст. 11) і “Класифікація боргу” (ст. 12). Норми цих статей забезпечують прозорість залучення коштів до бюджету та боргових зобов’язань держави.

Визначення змісту фінансування дефіциту бюджету, прийняте в нашій державі, потребує уточнення. У Бюджетному кодексі України (ст. 2) замість поняття «фінансування дефіциту» використовується термін «фінансування бюджету». Воно визначається як «надходження та витрати у зв’язку з зміною обсягу боргу, а також зміною залишку готівкових коштів по бюджету, які використовуються для покриття різниці між доходами і видатками бюджету». Такий підхід не можна віднести до виважених. Наведене визначення не може бути чітким, бо не містить найважливіших характеристик фінансування дефіциту бюджету. Насамперед більш доцільним є використання поняття «фінансування дефіциту бюджету», замість «фінансування бюджету» [6, с. 55].

У прийнятому кодексі відсутня характеристика змісту операцій, які відображаються терміном «фінансування бюджету». Увага звертається переважно на джерела його покриття. Проте такі операції мають особливості, що відрізняють їх від операцій з формування дохідної частини бюджету. По-перше, вони спрямовані на забезпечення фінансування видатків, які не перекриті доходами бюджету. По-друге, для забезпечення такого фінансування додаткові кошти залучаються до державного фонду з використанням особливих форм, відмінних від формування доходів бюджету.

Враховуючи зазначене, у нормативних документах, які регламентують проведення бюджетного процесу, замість терміна «фінансування бюджету» доцільно використовувати термін «фінансування дефіциту бюджету». Його зміст зводиться до мобілізації додаткових ресурсів до бюджету з метою збільшення видатків. Такі операції спрямовані на вирішення пріоритетних завдань економічного та соціального розвитку країни. Важливим є й те, що залучення додаткових ресурсів здійснюється у формах, які істотно відрізняються від тих, які використовуються в ході формування доходів бюджету.

Класифікація фінансування бюджету є елементом бюджетної класифікації. Остання, у свою чергу, є методологічним документом, що відображає порядок складання й використання бюджетів. Регламентація джерел доходу та напрямів витрачання бюджетних коштів -- обов'язкова умова складання й виконання бюджетів. Це досягається шляхом певного згрупування доходів і видатків бюджетів та правил зарахування їх до тієї чи іншої групи. Таке науково обґрунтоване згрупування доходів і видатків бюджетів усіх рівнів із присвоєнням об'єктам класифікації згрупованих кодів забезпечує єдність фінансових показників, уніфікацію обліку і звітності установ державного управління та порівняння бюджетів усіх рівнів.

Класифікація операцій фінансування складена таким чином, щоби показати джерела отримання фінансових ресурсів, потрібних для покриття витрат сектору державного управління, а також використання тих коштів, які утворились у результаті перевищення доходів над видатками, тобто профіциту бюджету. Отже, класифікація фінансування бюджету -- це згрупування за певними ознаками джерел покриття дефіциту бюджету з метою конкретизації напрямів і обсягів запозичення коштів, а також визначення напрямів витрачання фінансових ресурсів, що утворилися в результаті профіциту бюджету. Визначення дефіциту і профіциту бюджету наведено в п. 21 ст. 2 та ст. 14 Кодексу відповідно. Витрати на погашення боргу належать до складу фінансування бюджету, по суті вони є платежами з

погашення основної суми боргу (ст. 11). У зв'язку з тим, що державний борг здебільшого є наслідком накопичених і непогашених запозичень держави, здійснених для покриття бюджетного дефіциту, класифікація боргу аналогічна класифікації фінансування бюджету. Відповідно до світових стандартів статистики державних фінансів у Кодексі класифікація фінансування бюджету, як і класифікація боргу, здійснюється за двома ознаками:

- 1) за типом кредитора, що характеризує категорію кредитора або власника боргових зобов'язань (табл. 2.1.1);
- 2) за типом боргового зобов'язання, що характеризує вид фінансового інструменту запозичення коштів (табл. 2.1.2).

Класифікація фінансування бюджету за типом кредитора. Кредитори або власники боргових зобов'язань розподіляються за принципом однорідності економічної поведінки, що дає змогу отримати інформацію про ймовірний вплив на економіку.

Джерела покриття дефіциту бюджету (фінансування) поділяються на внутрішні й зовнішні. Внутрішні джерела фінансування - це надходження від сектору державного управління, тобто обсяг запозичень за рахунок емісії державних цінних паперів, яку здійснює Міністерство фінансів, надходження від органів грошово-кредитного регулювання й банківських установ, від приватизації державного майна та інші внутрішні джерела. Зовнішні джерела фінансування групуються за такими ознаками: позики, отримані від міжнародних організацій економічного розвитку, надходження від органів управління іноземних держав, позики, отримані від іноземних комерційних банків, та інші джерела, не зараховані до цих категорій [10].

Таблиця 2.1.1.

Класифікація фінансування бюджету за типом кредитора

Код	Найменування
200000	Внутрішнє фінансування
201000	Фінансування за рахунок коштів державних фондів
201100	Позики, одержані з державних фондів
201110	Одержано позик
201120	Погашено позик
202000	Фінансування за рахунок позик банківських установ
202100	Фінансування за рахунок позик Національного банку України
202110	Одержано позик
202120	Погашено позик
202200	Фінансування за рахунок інших банків
202210	Одержано позик
202220	Погашено позик
203000	Інше внутрішнє фінансування
203100	Позики інших фінансових установ
203110	Одержано позик
203120	Погашено позик
203130	Зміна обсягів вимог до інших фінансових установ, що використовуються для управління ліквідністю
203200	Позики нефінансових державних підприємств
203210	Одержано позик
203220	Погашено позик
203230	Зміна обсягів цінних паперів нефінансових державних підприємств, що використовуються для управління ліквідністю
203300	Позики нефінансового приватного сектора

203310	Одержано позик
203320	Погашено позик
203400	<i>Фінансування за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку</i>
203410	Одержано
203420	Повернено
203500	<i>Інше внутрішнє фінансування</i>
203510	Одержано позик
203520	Погашено позик
204000	<i>Надходження від приватизації державного майна</i>
205000	<i>Фінансування за рахунок залишків коштів на рахунках бюджетних установ</i>
205100	На початок періоду
205200	На кінець періоду
205300	Інші розрахунки
205310	Курсова різниця
205320	Передача коштів із спеціального до загального фонду бюджету
205330	Передача коштів із загального до спеціального фонду бюджету
205340	Інші розрахунки
206000	<i>Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю</i>
206100	Повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів
206200	Розміщення бюджетних коштів на депозитах або придбання цінних паперів
207000	<i>Коригування</i>
207100	<i>Різниця між вартісною оцінкою вищезазначених статей і ціною нового випуску зобов'язань</i>
207200	<i>Різниця між вартісною оцінкою вищезазначених статей і ціною при погашенні зобов'язань</i>

207300	<i>Переоцінка вартості в національній валюті</i>
208000	Фінансування за рахунок зміни залишків коштів бюджетів
208100	На початок періоду
208200	На кінець періоду
208300	Інші розрахунки
208310	Курсова різниця
208320	Передача коштів із спеціального до загального фонду бюджету
208330	Передача коштів із загального до спеціального фонду бюджету
208340	Інші розрахунки
208400	Кошти, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку (спеціального фонду)
209000	Зміни обсягів товарно-матеріальних цінностей
209100	На початок періоду
209200	На кінець періоду
300000	Зовнішнє фінансування
301000	<i>Позики, надані міжнародними фінансовими організаціями</i>
301100	Одержано позик
301200	Погашено позик
302000	<i>Позики, надані органами управління іноземних держав</i>
302100	Одержано позик
302200	Погашено позик
303000	<i>Позики, надані іноземними комерційними банками</i>
303100	Одержано позик
303200	Погашено позик
304000	<i>Позики, надані постачальниками</i>
304100	Одержано позик

304200	Погашено позик
305000	<i>Позики, не віднесені до інших категорій</i>
305100	Одержано позик
305200	Погашено позик
306000	<i>Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю</i>
306100	Повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів
306200	Розміщення бюджетних коштів на депозитах або придбання цінних паперів
307000	<i>Коригування</i>
307100	Різниця між вартісною оцінкою вищезазначених статей і ціною нового випуску зобов'язань
307200	Різниця між вартісною оцінкою вищезазначених статей і ціною при погашенні зобов'язань

Таблиця 2.1.2.

**Фінансування за класифікацією фінансування бюджету
за типом боргового зобов'язання**

Код	Найменування
	Загальне фінансування
400000	<i>Фінансування за борговими операціями</i>
401000	Запозичення
<i>401100</i>	<i>Внутрішні запозичення</i>
401101	Довгострокові зобов'язання
401102	Середньострокові зобов'язання
401103	Короткострокові зобов'язання та векселі
401104	Інші зобов'язання
<i>401200</i>	<i>Зовнішні запозичення</i>
401201	Довгострокові зобов'язання
401202	Середньострокові зобов'язання
401203	Короткострокові зобов'язання та векселі
401204	Інші зобов'язання
402000	Погашення
<i>402100</i>	<i>Внутрішні зобов'язання</i>
402101	Довгострокові зобов'язання
402102	Середньострокові зобов'язання
402103	Короткострокові зобов'язання та векселі
402104	Інші зобов'язання
<i>402200</i>	<i>Зовнішні зобов'язання</i>
402201	Довгострокові зобов'язання

402202	Середньострокові зобов'язання
402203	Короткострокові зобов'язання та векселі
402204	Інші зобов'язання
500000	<i>Надходження від приватизації державного майна</i>
501000	Надходження від приватизації державного майна (крім об'єктів, для яких передбачено окремий розподіл коштів відповідно до Державної програми приватизації на 2000 - 2002 роки) та інших надходжень, безпосередньо пов'язаних з процесом приватизації та кредитування підприємств
502000	Надходження від приватизації об'єктів незавершеного будівництва, що споруджувались відповідно до Чорнобильської будівельної програми
504000	Надходження від приватизації підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України
505000	Понадпланові надходження від приватизації державного майна з урахуванням можливого заміщення інших джерел фінансування державного бюджету
600000	<i>Фінансування за активними операціями</i>
601000	<i>Зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю</i>
601100	Повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів
601200	Розміщення бюджетних коштів на депозитах або придбання цінних паперів
602000	<i>Зміни обсягів бюджетних коштів</i>
602100	На початок періоду
602200	На кінець періоду
602300	Інші розрахунки
602301	Курсова різниця
602302	Передача коштів із спеціального до загального фонду бюджету
602303	Передача коштів із загального до спеціального фонду бюджету
602304	Інші розрахунки
602400	Кошти, що передаються із загального фонду бюджету до бюджету розвитку

	(спеціального фонду)
603000	Фінансування за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку
604000	Зміни обсягів товарно-матеріальних цінностей
604100	На початок періоду
604200	На кінець періоду

2.2. Аналіз джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України

За роки незалежності України у політиці дефіцитного фінансування можна умовно виділити декілька етапів.

Перший етап (1992—1999 рр.) характеризується тенденцією до скорочення бюджетного дефіциту з 17,3 до 1,5 % ВВП. Цей період пов'язаний з глибокою економічною кризою і негативним її впливом на обсяги дефіциту, з одного боку, та негативним впливом бюджетного дефіциту на соціально-економічні процеси у суспільстві, з іншого боку.

Негативні соціально-економічні наслідки дефіциту на цьому етапі характеризуються:

- катастрофічним зменшенням обсягів ВВП (до 80 % порівняно з 1990 р.), обсягів державного і місцевих бюджетів;

- суттєвим погіршенням фінансового становища суб'єктів підприємницької діяльності (крім комерційних банків), що виявилось у зростанні дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств (що значно перевищила обсяги ВВП) і звуженні доходної бази бюджетів;

- обвальною інфляцією, зокрема зменшенням наявних грошей (у більше ніж 10 050 разів), та підвищенням цін;

- тотальним абсолютним зубожінням населення країни, катастрофічно низьким рівнем заощаджень населення, послабленням основи фінансово-банківської системи країни;

— величезними обсягами та зростанням державного боргу країни, а також витрат з його обслуговування й погашення. Так, у 1999 р. зовнішній борг перевищував 13 млрд дол.; Україна мала виплачувати щомісяця кредиторам 550 млн дол., що дорівнювало місячному обсягу ВВП;

— створення фінансової піраміди облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), що призвело до катастрофічного зменшення валютних резервів. Тримачам ОВДП виплачувались здирницькі відсотки (до 120 % річних), причому більшість облігацій (до 60 %) розміщувалися серед нерезидентів;

— нераціональним, під надто високі відсотки запозиченням НБУ на зовнішньому ринку — крім облігацій ОВДП, насамперед розміщення єврооблігацій у сумі 1,5 млрд дол. (під 49 % річних), які значно перевищували валютні резерви України;

— непродуманою лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності, відкриттям кордонів, які сприяли вивезенню до 40 млрд дол. капіталу новоствореною буржуазією (щороку з країни вивозилось понад 5 млрд дол.);

— величезними втратами державних коштів від непродуманих пільг (у 1999 р. майже 20 млрд грн);

— неефективним управлінням бюджетними коштами;

— надмірними витратами на утримання державного апарату за одночасного скорочення витрат на розвиток соціально-культурної сфери (освіти, культури, охорони здоров'я тощо);

— орієнтацією комерційних банків на самозбагачення і зростаюче їх відчуження від потреб національного товаровиробника;

- доларизацією української економіки та національним впровадженням гривні (за 1996—1999 рр. вона знецінилась у 3 рази) тощо.

Другий етап (2000—2002 рр.) характеризується зведенням Державного бюджету України з профіцитом, що позитивно відобразилося на усіх показниках соціально-економічного розвитку країни [34].

Третій етап (2003—2004 рр.) пов'язаний з проголошенням політики пріоритетного соціального розвитку та реалізацією соціальних програм, внаслідок чого спостерігається тенденція до зростання обсягів дефіциту бюджету та його частки у ВВП з 0,4 до 2,6 %.

На четвертому етапі (з 2005 року) обсяги та частка бюджетного дефіциту у ВВП скоротилися. Одночасно кількісні і якісні показники соціально-економічного розвитку держави зросли, що свідчить про позитивні зрушення в економіці та соціальній сфері.

За останні роки в Україні прослідковується тенденція до зростання бюджетного дефіциту та боргового навантаження в Україні (таблиця 2.2.1).

Таблиця 2.2.1.

Динаміка ВВП, боргу та дефіциту державного бюджету

Роки	Приріст ВВП у %	Борг у % до ВВП	Дефіцит бюджету у % до ВВП
1997	-3	29,8	-6,6
1998	-1,9	37,4	-2,2
1999	-0,2	48,2	-1,5
2000	5,9	37,8	0,6
2001	9,2	31,0	-0,3
2002	5,2	28,6	0,7
2003	9,6	24,7	-0,2
2004	12,1	19,6	-3,2
2005	2,7	14,3	-1,8
2006	7,3	12,1	-0,7
2007	7,9	10,0	-1,1
2008	2,1	13,7	-2,6
2009	-15,9	35,4	-4
2010	4,2	36,0	-5,9
2011	5,2	35,9	-1,8

Важливо відмітити, що наслідки неефективної боргової політики, які спровокували кризові явища в окремих країнах ЄС, мають актуалізувати завдання перегляду та оптимізації політики управління державним боргом в Україні. Ще в 2005-2007 рр. Україна характеризувалася одним із найнижчих в світі показників державного боргу, проте через надмірність боргових залучень і неефективність їх використання за останні чотири роки борг

сягнув рівня, за яким формуються значні ризики для макрофінансової стабільності в країні.

Дефіцит бюджету щорічно зростає, а це зростання спричиняє в країні посилення інфляційних процесів, кризу у сфері державних фінансів, грошової системи, зростання диференціації в доходах. [1].

В таблиці 2.2.2. представлені показники державного бюджету України за 2012 – 2016 роки.

Таблиця 2.2.2.

Державний бюджет України за 2012 - 2016 рр.

Рік	Показник		
	Доходи, млрд. грн	Видатки, млрд. грн	Дефіцит, млрд. грн
2012	373,9	413,6	39,6
2013	351,2	419,2	68,7
2014	377,8	441,6	63,8
2015	516,9	581,8	64,8
2016	595,2	678,8	83,7

Згідно даних таблиці, можна прослідкувати, що дефіцит бюджету держави в 2013 році у порівнянні з 2012 роком збільшився в 1,7 рази.

У порівнянні з 2013 роком, дефіцит держбюджету 2014 року зменшився на 7,2 %. Дефіцит державного бюджету України в 2015 році на 1,6 % більше, ніж у 2014 році.

31 грудня 2015 року був прийнятий Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік». Дефіцит бюджету на 2016 рік визначено у розмірі 3,7% прогнозного ВВП проти 4,1% ВВП в 2015 году.

Сьогодні в більшості країн світу дефіцит бюджету складає від 2 до 15 % ВВП при середньосвітовій його величині 4,5 %. Причому розмір бюджетного дефіциту, який перевищує 3 % ВВП вважається гальмом економічного зростання держави. [3].

Світовий досвід вказує чотири основні способи вирішення проблеми бюджетного дефіциту: збільшення доходів бюджету; скорочення бюджетних

витрат; здійснення внутрішніх і зовнішніх позик; проведення грошової і кредитної емісії [4].

Найбільш раціональним напрямом подолання проблеми бюджетного дефіциту вважається використання неемісійних методів, тобто збільшення доходів бюджету та/або зменшення видатків, але в тих межах, які б не загрожували розвитку виробництва та не знижували б якість життя.

Існує немало важелів, які сприятимуть збільшенню доходів, серед яких: збільшення обсягів реалізації продукції суб'єктів господарювання, покращення фінансового стану суб'єктів господарювання, посилення уваги до укладання міждержавних угод, удосконалення податкової системи, покращення діяльності податкових і митних органів, покращення взаємовідносин між різними гілками влади, одержання допомоги від інших, більш економічно розвинених країн та ін. [5].

Скоротити дефіцит державного бюджету можна також і за рахунок зменшення видатків, насамперед, скорочення витрат на народне господарство, зменшення до мінімуму участі держави у виробничих інвестиціях. Проте, скорочення дефіциту за рахунок зменшення видатків недоцільне, оскільки може зумовити зниження життєвого рівня найбільш вразливих верств населення, а це матиме негативні політичні наслідки.

Основними джерелами покриття дефіциту виступають державні позики та грошова емісія.

Найважливішим чинником державних позик є можливість своєчасного і повного повернення боргів і виплати доходу. Це забезпечує в майбутньому і довіру до держави, і зацікавленість у наданні їй позик. Головне при цьому – реальне забезпечення боргів, що, у свою чергу, досягається за рахунок зароблених на залучених коштах доходів [6].

Але постійно існує загроза виникнення нового явища – державного боргу, що тісно пов'язаний з дефіцитом державного бюджету.

Останні роки борг держави має тенденцію до росту. В 2016 році зову спостерігається зростання держборгу - за рік він збільшиться мінімум на 89 млрд грн.

Загальні виплати за державним боргом, що мають бути здійснені у 2016 році за рахунок коштів державного бюджету, оцінюються на рівні 254 422 млн. грн. по курсу 26,5, з яких 79,8 % – виплати за внутрішнім боргом та 20,2 % складають виплати за зовнішнім боргом.

На даний момент, згідно із розрахунками загальний обсяг державного боргу, обрахований у національній валюті, складає 1 630 705,4 млн. грн. Гарантований державою борг, обрахований у національній валюті, складає 483 059,5 млн. грн. [7]

В Україні спостерігається наступна ситуація: національна валюта нестійка, її постійний різкий обвал призводить до значного збільшення виплат за борговими зобов'язаннями, а через це кредитори дають гроші під високі відсотки.

У міжнародній практиці визнання державою неможливості обслуговування власних боргових зобов'язань негативно позначається на її можливостях виходити на міжнародні ринки запозичень, а також спричиняє значне погіршення ділових очікувань, у тому числі потенційних зовнішніх інвесторів, зниження суверенних кредитних рейтингів та втрату ділової репутації. Така ситуація означає додаткове збільшення дефіциту іноземної валюти на внутрішньому ринку, та, як наслідок, девальвацію національної валюти [8].

Тому, на нашу думку, дуже важливо та корисно проаналізувати досвід розвинених країн, щоб стабілізувати власну економіку та вирватися з замкнутого кола боргів.

Слідуючим джерелом покриття дефіциту є грошова емісія, яка може використовуватися тільки в умовах жорсткого контролю за використанням цих грошей. Вона виходить з обмеження відношення бюджетного дефіциту до ВВП на рівні 2-3 %. У разі використання грошової емісії основним

чинником дефіциту є напрям призначення цих коштів – в інвестиції чи на поточні витрати [9].

Фактично емісія на цілі дефіцитного фінансування не вирішує проблеми браку коштів: грошей стає більше, однак вартість грошової одиниці знижується, тобто сукупна вартість грошей в обігу залишається незмінною і знову-таки недостатньою.

Як правило, використання грошової емісії для фінансування бюджету офіційно, у тому числі й в Україні, забороняється.

Таким чином, ми можемо зробити наступні висновки: від збалансованості доходної та видаткової частин бюджету залежить розвиток країни. В Україні спостерігається ситуація, коли бюджетний дефіцит та державний борг мають вже хронічний характер. Боргове навантаження відволікає значні ресурси з економіки України, провокує інфляцію та кризовий стан, поглиблює фінансову нестабільність.

Вагомим кроком у боротьбі за скорочення дефіциту бюджету в Україні може стати розроблення оптимальної моделі фіскального правила, яка б відповідала критеріям чіткості визначення, прозорості, адекватності, сумісності, простоти, гнучкості, обов'язковості виконання, підтримки з боку інших напрямів економічної політики.

Без таких правил боротьба з бюджетним дефіцитом має хаотичний, нецілеспрямований і безсистемний характер.

Можна зазначити, що швидка ліквідація бюджетного дефіциту, яка не підкріплюється реальними кроками в напрямку стабілізації самої економіки тільки ускладнить і без того важку фінансову ситуацію в країні та створить непотрібні перешкоди на шляху гідного виходу з кризи.

Станом на 31 грудня 2016 року державний та гарантований державою борг України становив 1.929,76 млрд.грн. або 70,97 млрд.дол.США, в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 1.240,03 млрд.грн. (64,26% від загальної суми державного та гарантованого державою

боргу) або 45,60 млрд.дол.США; державний та гарантований державною внутрішній борг – 689,73 млрд.грн. (35,74%) або 25,37 млрд.дол.США.

Державний борг України становив 1.650,83 млрд.грн. (85,55% від загальної суми державного та гарантованого державною боргу) або 60,71 млрд.дол.США. Державний зовнішній борг становив 980,19 млрд.грн. (50,79% від загальної суми державного та гарантованого державною боргу) або 36,05 млрд.дол.США. Державний внутрішній борг становив 670,65 млрд.грн. (34,75% від загальної суми державного та гарантованого державною боргу) або 24,66 млрд.дол.США.

Гарантований державною борг України становив 278,93 млрд.грн. (14,45%) або 10,26 млрд.дол.США, в тому числі: гарантований зовнішній борг – 259,84 млрд.грн. (13,47%) або 9,56 млрд.дол.США; гарантований внутрішній борг – 19,08 млрд.грн. (0,99%) або 0,70 млрд.дол.США.

Протягом січня-грудня 2016 року сума державного та гарантованого державною боргу України збільшилася у гривневому еквіваленті на 357,58 млрд.грн., при цьому у доларовому еквіваленті державний та гарантований державною борг збільшився на 5,47 млрд.дол.США. Основною причиною таких змін є здійснення фінансування державного бюджету за рахунок державних запозичень, капіталізація ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК" відповідно до Постанови КМУ від 18.12.2016. № 961 (зі змінами) та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб відповідно до Постанови КМУ від 28.12.2016 №1003, девальвація національної валюти, курс якої по відношенню до долара США зріс з близько 24,00 грн./дол.США на кінець 2015 року до близько 27,19 грн./дол.США на кінець грудня 2016 року.

При цьому стрімке зростання державного боргу супроводжувалося суперечливими рішеннями щодо напрямів використання залучених ресурсів. Така боргова політика обумовлює низку негативних тенденцій, що формують обмеження для відновлення економіки держави у посткризовий період.

Фактори невизначеності - неоднозначність ситуації із зовнішнім попитом, відсутність чіткого горизонту "розморожування" ринків капіталу

для України, наростання дефіциту поточного рахунку платіжного балансу, девальваційні очікування.

Визначено граничний обсяг дефіциту державного бюджету на 2017 рік у сумі 77 млрд 547,0 млн грн, що на 6 млрд 147,0 млн грн, або 7,3 відс., менше, ніж затверджено на 2016 рік. Відповідно, з 3,7 відс. до 3,0 відс. зменшиться співвідношення дефіциту державного бюджету до прогнозованого річного обсягу ВВП, порівняно із затвердженим показником на 2016 рік. Це менше показника рівня дефіциту, визначеного в уточненому Меморандумі про економічну і фінансову політику між Україною та Міжнародним валютним фондом для сектору загальнодержавного управління в 2017 році, – 3,1 відсотка.

Загальний фонд державного бюджету визначено з дефіцитом у сумі 62 млрд 338,1 млн грн, що на 9,5 відс. менше, ніж затверджено на 2016 рік, і зумовлено більшими темпами зростання в 2017 році доходів та надходжень від повернення кредитів (15,0 відс.), ніж видатків і надання кредитів (12,3 відсотка).

Спеціальний фонд державного бюджету сформовано з дефіцитом у сумі 15 млрд 208,9 млн грн, що в межах коштів, які передбачено залучити від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для реалізації інвестиційних проектів.

Джерелами фінансування державного бюджету на 2017 рік визначено надходження коштів у сумі 207 млрд 898,1 млн грн, у тому числі від державних запозичень і кредитів (позик) для реалізації інвестиційних проектів – 190 млрд 797,1 млн грн, або 91,8 відс., приватизації державного майна – 17 млрд 100,0 млн грн, або 8,2 відс., і залишок коштів спеціального фонду державного бюджету – 1,0 млн грн, або менше 0,1 відсотка. На погашення державного боргу і придбання цінних паперів планується витратити в 2017 році 130 млрд 351,1 млн грн.

Боргове фінансування державного бюджету в ще більших обсягах прогнозується на 2019 рік. Запозичення до державного бюджету

прогнозуються в сумі 270,9 млрд грн, або 94,1 відс. надходжень до джерел фінансування, в 2018 році та 360,9 млрд грн, або 95,5 відс., в 2019 році, що не сприятиме зменшенню державного боргу в середньостроковій перспективі.

Одним із ключових чинників, які обумовили зниження ефективності боргової політики України, є відсутність базового законодавчого документу, який би чітко визначав: пріоритети боргової політики; інструменти мобілізації боргових ресурсів; напрями використання залучених коштів; обмеження боргової політики.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ

3.1. Проблеми пошуку джерел фінансування бюджетного дефіциту

В Україні протягом останніх років зберігається дефіцит державного бюджету, що передусім зумовлений недостатніми надходженнями, викликаними економічною кризою та нестійкою політичною ситуацією в країні. Його зростання спричиняє в державі посилення інфляційних процесів, кризу у сфері державних фінансів, грошової системи, зростання диференціації в доходах і, як наслідок, погіршення соціально-економічного стану в суспільстві. Тому необхідним є дослідження особливостей формування дефіциту державного бюджету та державного боргу України в сучасних умовах та пошук оптимальних джерел їх фінансування на перспективу.

Бюджетний дефіцит виступає одним із важливих інструментів державної фінансово-кредитної політики, засобом впливу на економіко-соціальне становище країни. Наявність бюджетного дефіциту перешкоджає розв'язанню соціально-економічних проблем держави та впливає на економічну ситуацію в країні. За значного дефіциту державного бюджету та обмеженості фінансових ресурсів в Україні надзвичайно актуальним питанням є збільшення доходів та оптимізація, зниження видатків державного бюджету України.

У сучасних умовах уряд повинен постійно контролювати розмір бюджетного дефіциту, інакше він здійснюватиме дестабілізуючий вплив на соціально-економічний розвиток країни. З метою максимально ефективного управління дефіцитом державного бюджету необхідно застосовувати систему економічних заходів.

Проблеми формування бюджетного дефіциту та державного боргу, визначення їх розміру і пошук джерел погашення є одними з ключових при розробці стратегії розвитку держави на наступні періоди. При цьому

наявність дефіциту ще не дає остаточного уявлення про ефективність роботи економіки. Профіцитний бюджет може формуватися на етапах економічного підйому з метою створення додаткових резервів або погашення існуючого боргу. Зростання бюджетного дефіциту, в свою чергу, у більшості випадків впливає на підвищення боргової залежності країни, що виступає фактором стримування розвитку економіки та знижує інвестиційну привабливість. Відволікання коштів на виплату відсотків за зобов'язаннями автоматично зменшує інші соціальні чи інвестиційні витрати держави і є фактором сповільнення економічного розвитку. З другого боку, якщо кошти матимуть інвестиційне спрямування, то це полегшить обслуговування боргів за рахунок додатково отриманого прибутку. Це актуалізує питання вибору оптимальної стратегії управління бюджетним дефіцитом і державним боргом, частиною яких є ретроспективний аналіз з метою визначення основних ризиків та ефективності проведених дій.

Починаючи із 1995 року, основним джерелом покриття бюджетного дефіциту починають ставати боргові джерела фінансових ресурсів. Внутрішні позикові ресурси для фінансування бюджетного дефіциту залучалися через проведення першої емісії та закритого розміщення облігацій внутрішньої державної позики. Причиною звернення до боргових джерел була кризова ситуація в економіці, що не давала можливості нарощувати дохідну базу бюджету, та необхідність відмови від емісії ресурсів для покриття дефіциту.

Світова фінансова криза призвела до погіршення економічної ситуації у країні та нестачі державних фінансових ресурсів у 2008 році. Планові надходження до бюджету не виконувались, відповідно бракувало ресурсів на фінансування державних видатків, що стало причиною залучення внутрішніх боргових ресурсів під 25–28% середньозваженої дохідності за 2009 рік. Внутрішній борг за цей період зріс на 46,4 млрд. грн. Як негативний фактор необхідно відзначити зростання в загальній структурі кількості ОВДП, що знаходяться у власності НБУ з 4 кварталу 2008 року. Варто зазначити також

зростання випуску короткострокових ОВДП. Якщо до 2007 року у структурі внутрішнього боргу були присутні в основному піврічні облігації, то з 2008 р. випускаються цінні папери з терміном погашення 3 місяці, що вказує на різку недостачу державних ресурсів. Уряд змушений був підвищувати ставки дохідності аж до 25–27% для її покриття, що стало причиною зростання вартості обслуговування внутрішнього боргу. У цей час на фоні світової фінансової кризи зростання зовнішнього боргу України становило 60% у доларовому еквіваленті, або 154% у гривневому вираженні. Це відбулося внаслідок запозичень і зниження курсу гривні. Суттєву частину нових запозичень склали державні борги, а борг банківського сектору знижувався.

Структура зовнішнього боргу показує, що наша держава є залежною від динаміки курсу однієї валюти.

Як позитивні зрушення варто відзначити зниження боргів банківського сектору, хоч це і відбувалося на фоні приросту заборгованості інших секторів економіки. Основний приріст зовнішніх боргів стався внаслідок прямих державних запозичень.

Варто погодитись із думкою про включення до показників, що характеризують політику управління дефіцитом, співвідношення витрат на обслуговування державного боргу та доходів бюджету у відповідному періоді, оскільки це характеризуватиме ефективність функціонування економіки з точки зору погашення заборгованості.

Фактором ризику при управлінні бюджетним дефіцитом є підвищення соціальних виплат у передвиборчі періоди без урахування економічної ситуації у країні. В основному, воно є незапланованим, що призводить до зростання навантаження на державні фінанси і необхідності пошуку джерел покриття. В такій ситуації для формування фінансових ресурсів держава переважно звертається до позикових джерел, що зумовлює нарощення державного боргу.

Достатньо спірним є питання розміру бюджетного дефіциту. Відповідно до Маастрицької угоди його розмір не повинен перевищувати

3% ВВП, що часто ставиться як одна з умов отримання кредитів. На фоні світової фінансової кризи спостерігалось різке падіння ВВП, тож розмір бюджетного дефіциту також повинен був істотно знизитись. Його фактичне зростання та проблеми покриття стали одними із причин секвестру бюджету у 2010 році. В цей самий період негативні симптоми спостерігались у більшості країн. Але підходи до управління бюджетним дефіцитом були різні. Наприклад, розмір бюджетного дефіциту за 2010 рік у Греції склав 10,5% ВВП, Іспанії – 9,2% ВВП [11]. Уряди цих країн змушені були обрати режим жорсткої економії та політику максимального скорочення бюджетного дефіциту з метою покращення економічної ситуації і зниження негативного впливу на інші країни Євросоюзу внаслідок існування однієї валюти та відносної спільності економік. Бюджетний дефіцит США за 2010 фінансовий рік склав близько \$1,3 млрд., або 8,9% ВВП]. При цьому з метою відновлення економіки США використовували різноманітні пільги та прямі вливання в економіку разом із зниженням облікової ставки. В Україні також існує точка зору, що секвестр бюджету був недоцільним і дотримуватися вимог скорочення бюджетного дефіциту не варто, оскільки для розвитку економіки необхідні дешеві фінансові ресурси у випадку відсутності у підприємств власних коштів.

Достатньо спірним питанням є наявність додаткових резервів щодо залучення внутрішніх боргових фінансових ресурсів. З одного боку, експерти стверджують, що внутрішні резерви є практично вичерпаними і держава змушена буде звертатися до зовнішніх джерел фінансування. З другого боку, у банківській системі та небанківських фінансових установ наявні вільні ресурси. Необхідно також оцінити перспективу активної участі окремих юридичних чи фізичних осіб на ринку внутрішніх державних цінних паперів.

До ризиків управління внутрішнім боргом слід віднести структуру ОВДП за термінами погашення, згідно з якою в певні періоди часу вартість обслуговування та сума повернення суттєво зростає порівняно із середньорічною величиною. Наступним кроком у більшості випадків є

залучення додаткових фінансових ресурсів та вимушене підвищення відсоткових ставок за облігаціями державної позики. Подібна ситуація може вказувати на небезпеку побудови облігаційних пірамід, коли попередні випуски цінних паперів погашаються за рахунок нової емісії. Як варіант, потрібно розглядати реструктуризацію боргу, що дасть змогу уникнути різкого зростання вартості залучення порівняно із рефінансуванням.

Проблемою, що стосується управління дефіцитом, є його переважно споживчий характер. На етапі економічного підйому замість того, щоб направляти ресурси на прискорення та розширений розвиток, гроші спрямовувалися на споживчі статті витрат. Вибір таких напрямів фінансування не закладав базу для отримання додаткових ресурсів і обслуговування новоствореного державного боргу. Виникла ситуація, коли позичені гроші „проїдались”, а на бюджет, окрім необхідності повернення боргів, покладалися також витрати на їх обслуговування, що не компенсувалися приростом економіки.

Наступним фактором ризику, пов'язаним із управлінням дефіцитом чи боргом, є те, що у загальній структурі ОВДП близько 8% становлять короткотермінові облігації із терміном погашення до 1 року [9]. Але при цьому, якщо порівняти динаміку ставок дохідності за короткостроковими, середньо- і довгостроковими облігаціями, то можна припустити, що уряд очікує зниження ставок у майбутньому.

Політика управління зовнішнім боргом потребуватиме удосконалення його структури з метою зниження залежності від однієї валюти. Факторами впливу на політику управління зовнішнім боргом також є динаміка валютного курсу та розмір валютних резервів НБУ.

У періоди кризи деякі фахівці відстоюють точку зору про необхідність девальвації національної валюти з метою підвищення конкурентоспроможності експортних підприємств. Такий захід, з одного боку, збільшить виручку для суб'єктів підприємницької діяльності, а з другого – призведе до зростання зовнішнього боргу за рахунок його

переоцінки. Формується ситуація, коли ризики експортних компаній перекладаються на економічну систему країни в цілому, оскільки приріст зовнішнього боргу через курсові коливання буде змушений сплачувати кожен громадянин у формі податкових платежів.

Політика управління зовнішнім боргом повинна враховувати можливість активізації курсових ризиків за рахунок зовнішніх джерел впливу, пов'язаних із загальною кон'юнктурою на світових валютних фінансових ринках. У разі істотної переваги однієї валюти над іншими у структурі зовнішньої заборгованості держава опиняється залежною від політики тих урядів, у валюті яких здійснені основні запозичення України. Для прикладу: якщо США з метою підтримки власної економіки дотримуватиметься політики „дешевого долара” відповідно до інших світових валют, то суттєвого впливу на суму зовнішнього боргу нашої держави не відбуватиметься. Якщо через суто внутрішні причини, приміром унаслідок покращення економічної ситуації у США, вартість долара зростатиме, то відповідно збільшуватиметься і сума зовнішнього боргу України незалежно від розвитку внутрішньої економічної ситуації. Тому політика управління зовнішнім боргом повинна передбачати більшу диверсифікацію валют з метою зниження залежності від американського долара, хоч він є однією із основних світових валют. Окрім того, доцільно надавати перевагу внутрішнім джерелам фінансування дефіциту.

Як ще один фактор ризику можна виділити інвестиційну репутацію України, що впливатиме на вартість залучення зовнішнього фінансування. Хоч наша країна погашає свої борги відносно вчасно, але рівень корупції, нормативно-правові умови діяльності, темпи розвитку та обсяг тінізації економіки автоматично стимулюватимуть інвесторів до підвищення вартості фінансових ресурсів для України.

До спірних позицій варто віднести форму аналізу управління державним боргом, що подана в офіційних аналітичних матеріалах Міністерства фінансів: розміри державного боргу та його динаміка

характеризуються без урахування ОВДП, які випущені для погашення боргів за податком на додану вартість, і збільшення статутного капіталу Державної іпотечної установи. Якщо фінансування цієї установи можна віднести до інвестиційних капіталовкладень, то заборгованість за ПДВ не повинна виводитися за межі чинного боргу, вона є його реструктуризованою складовою.

Загалом слід зауважити, що в періоди нестабільності спостерігалось зростання як бюджетного дефіциту, так і відповідно державного боргу із поступовим підвищенням вартості обслуговування останнього. Як негативний фактор потрібно відзначити переважно споживчий характер бюджетного дефіциту. При цьому сформувалася тенденція до зростання державного боргу і в періоди відносної фінансової стабільності та підвищення темпів економічного зростання. Відбувалося «проїдання» новостворених ресурсів без створення підґрунтя для погашення раніше накопичених боргів.

Проведене дослідження дає підстави для таких висновків:

1. Зростання бюджетного дефіциту прямо не пов'язане з етапами економічного розвитку країни: воно спостерігається як у кризові періоди, так і у фазах відносної стабільності. Це свідчить про відсутність єдиної стратегії управління ним і вказує на необхідність її розробки.

2. Зміна бюджетного дефіциту є одним із факторів, що впливають на динаміку державного боргу з певним часовим лагом. Наприклад, зростання дефіциту вимагає додаткових позикових джерел покриття, що, своєю чергою, викликає зростання витрат на обслуговування державного боргу і в більшості випадків призводить до зростання бюджетного дефіциту. Зазначений зв'язок необхідно враховувати при визначенні граничного розміру цих показників на наступні періоди.

3. Щодо політики управління державним боргом можна відмітити формування так званих пікових навантажень щодо його обслуговування чи погашення, що ускладнює пошук оптимальних джерел покриття для

бюджетного дефіциту і створює ризики реструктуризації або рефінансування. Для мінімізації можливих негативних наслідків доцільно створювати відповідні страхові резерви фінансових ресурсів на державних рахунках. Як варіант вкладення можна використовувати короткострокові та середньострокові цінні папери інших держав із стабільним кредитним рейтингом і низьким ступенем ризику з метою мінімізації інфляційних втрат чи отримання додаткових прибутків.

4. Однією з причин залучення боргових ресурсів у періоди фінансової нестабільності була необхідність покриття бюджетного дефіциту, фінансування соціальних видатків, на які вони і спрямовувались. Залучені кошти повинні використовуватися для впровадження інвестиційних програм, тобто мати цільовий характер із відповідними штрафними санкціями за його порушення.

5. Позитивним моментом є прийняття Положення „Про управління ризиками, пов’язаними з державним боргом” у середині 2010 року, де визначено необхідність формування програми управління, обов’язкового звіту про її виконання, а також нормативного встановлення системи показників для оцінки ризиків, пов’язаних із державним боргом. Це сприятиме посиленню контролю і поглибленню оцінки ефективності політики держави у сфері бюджетного дефіциту та державного боргу.

6. Покращення потребує валютна структура зовнішнього боргу з метою зниження ризиків коливання курсу долара і залежності від одного кредитора. Для прикладу, диверсифікація запозичень у напрямі підвищення питомої ваги євро в загальній структурі надасть можливість знизити цей ризик.

7. Основними показниками, які беруться до уваги при аналізі політики управління бюджетним дефіцитом і державним боргом, є відношення їх рівнів та вартості обслуговування до ВВП. До переліку варто включити співвідношення цих величин і резервів Центрального банку, які можна використати для їх покриття. Приміром, співвідношення короткострокового боргу та розміру резервів характеризуватиме поточну ліквідність держави і

може вказувати на ризик її дефолту. З точки зору забезпечення соціальних витрат, необхідно враховувати їх відношення до розміру бюджетного дефіциту. Це вказує на необхідність розширення прийнятої системи показників для оцінки боргової політики держави.

Перелік та оцінка ризиків і відповідно заходи щодо їх усунення чи мінімізації потребують постійного моніторингу та аналізу, оскільки залежать від ситуації в державі й обраної стратегії державної політики у сфері управління бюджетним дефіцитом та державним боргом.

Таким чином, у сучасних умовах варто планувати і регулювати обсяг дефіциту державного бюджету та державного боргу ефективно управляти ними та стимулювати їх зменшення. Постійні державні кредити, неможливість своєчасних виплат призводять до накопичення боргів. Через це Україна може втратити свою економічну незалежність та погіршитися загальний стан економіки, що негативно відобразиться на рівні життя населення країни.

Подальше нарощування обсягів державного боргу матиме негативні наслідки для України як в економічному, так і в соціальному аспектах. Ураховуючи прогностичні значення, можна передбачити, що через декілька років Україна буде знаходитись на стадії банкрутства. Для зменшення негативних наслідків Україна потребує вдосконалення механізму управління державним боргом на інституціональному рівні, вдосконалення нормативно-правової бази та підвищення рівня власного ВВП шляхом модернізації національного виробництва, а також надання переваги внутрішньому кредитуванню що дасть змогу зменшити відтоки коштів із держави на обслуговування та погашення зовнішнього державного боргу України.

Зростання бюджетного дефіциту прямо не пов'язане з етапами економічного розвитку країни: воно спостерігається як у кризові періоди, так і у періоди відносної стабільності. Це свідчить про відсутність єдиної стратегії управління ним і вказує на необхідність її розробки, тому система управління дефіцитом державного бюджету потребує негайного

вдосконалення та пошуку шляхів раціонального й ефективного збалансування доходів і видатків державного бюджету.

3.2. Напрями використання залучених на фінансування дефіциту бюджету коштів

Витрати державного бюджету на 2017 рік з погашення та обслуговування державного боргу заплановано відповідно до: графіків платежів за вже існуючим державним боргом на момент складання державного бюджету на 2017 рік; планових обсягів запозичень на 2017 рік на фінансування державного бюджету; прогнозних відсоткових ставок та курсів валют; прогнозу обсягів витрат на управління державним боргом.

Крім того, характер розрахунків платежів за позиками залежить як від інструмента запозичення (облігація державної позики, кредитна угода), так і від кредитора (Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд та ін.), кожен з яких застосовує власну методику розрахунку платежів за позикою.

Загальні виплати за державним боргом, що були здійснені у 2017 році за рахунок коштів державного бюджету, оцінюються на рівні 240 897,4 млн. грн., з яких 70,0% , або 168 698,6 млн. грн. – виплати за внутрішнім боргом та 30,0%, або 72 198,8 млн. грн., становлять виплати за зовнішнім боргом.

У 2017 році обсяг платежів з погашення державного боргу становив 129 559,0 млн. грн., з яких 98 621,0 млн. грн., або 76,1%, становлять зобов'язання за внутрішнім боргом, а 30 938,0 млн. грн., або 23,9%, – зобов'язання за зовнішнім боргом, з яких: погашення зобов'язань перед МВФ – 16 836,4 млн. грн., перед МБРР – 7 304,8 млн. грн., перед ЄБРР – 3 251,8 млн. гривень.

Обсяг платежів з обслуговування державного боргу у 2017 році в сумі 111 338,4 млн. гривень.

Найбільші за обсягами платежі з погашення державного боргу у 2017 році - за облігаціями внутрішньої державної позики (ОВДП) 2013 року в сумі 29 068,1 млн. грн., ОВДП 2016 року в сумі 24 702,5 млн. грн., ОВДП 2014 та 2012 років у сумі 10 935,0 млн. грн. та 9 212,9 млн. грн. відповідно.

Найбільшу питому вагу в обслуговуванні державного внутрішнього боргу протягом 2017 року мали виплати за ОВДП 2014 року в сумі 23 641,7 млн. грн. та ОВДП 2016 року в сумі 12 204,5 млн. гривень.

В обслуговуванні державного зовнішнього боргу у вказаному періоді найбільшу питому вагу мали виплати за ОЗДП 2015 року в сумі 28 615,3 млн. грн., за кредитами МВФ в сумі 3 375,4 млн. грн. та за кредитами МБРР в сумі 2 678,9 млн. гривень. Крім того, характер розрахунків платежів за позиками залежить як від інструменту запозичення (облігація державної позики, кредитна угода), так і від кредитора (Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд та ін.), кожен з яких застосовує власну методику розрахунку платежів за позикою.

Міністерством фінансів з метою створення правової основи проведення операцій з хеджування ризиків та використання деривативних інструментів розробило проект постанови Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку хеджування ризиків та використання деривативних інструментів, пов'язаних з управлінням державним боргом".

Разом з цим, враховуючи позицію Національного банку України, робота щодо створення правових інструментів з питань проведення операцій з активного управління державним боргом буде продовжена у 2012 році.

Крім того, Міністерство фінансів [59] вивчатиме іноземний досвід з хеджування ризиків та використання деривативних інструментів, пов'язаних з управлінням державним боргом, особливостей їх здійснення та можливостей їх використання в управлінні державним боргом України.

З метою підвищення кредитних рейтингів України Міністерством фінансів розроблено план відповідних заходів. Заходи з попередження

ризикую зниження суверенного рейтингу включатимуть, перш за все, своєчасне і в повному обсязі виконання державою зобов'язань за державним боргом, а також розкриття інформації про стан і структуру державного боргу, обсягу майбутніх платежів за ним.

Також передбачено ведення постійного діалогу з провідними рейтинговими агентствами щодо соціально-економічного положення країни та питань державного боргу.

Плани та результати роботи з питань державного боргу регулярно розміщуватимуться на офіційному веб-сайті Міністерства фінансів.

З метою зниження операційних ризиків Міністерство фінансів використовує спеціалізоване програмне забезпечення "Інформаційно-аналітична система "Управління державним боргом" та програмне забезпечення інформаційних агентств "ThomsonReuters" та "Bloomberg". Здійснюється звірка інформації ІАС "Управління державним боргом" з інформацією в отриманих від кредиторів повідомленнях про платежі ("інвойсах") та з інформацією первинних документів про державне запозичення.

Продовжуватиметься реалізація Україною і ЄС спільного проекту Твінінг "Підтримка Міністерства фінансів України у сфері управління державним боргом та бюджетного прогнозування". Зокрема, з метою обміну досвідом з експертами країн - партнерів України буде організована робоча поїздка працівників Департаменту боргової та міжнародної фінансової політики до Угорщини та Швеції.

Передбачається також продовження співпраці з проектом розвитку фінансового сектору ("FINREP", USAID) та проектом Твінінг "Підтримка Міністерства фінансів України у сфері управління державним боргом та бюджетного прогнозування" щодо отримання допомоги з питань державного боргу в частині нормативно-правової основи управління державним і гарантованим державою боргом, ризиками, що з ним пов'язані, стратегії на

середньострокову перспективу, розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів тощо.

Водночас впровадження окремих проектів за позиками, залученими під державні гарантії, здійснювалося з відставанням від запланованих термінів, кошти використовувалися в менших, ніж передбачалося, обсягах, очікуваного ефекту не досягнуто. Зокрема, кредит під державну гарантію в сумі 120 млн дол. США залучено з метою закупівлі нового прогресивного рухомого складу та сучасної важкої колійної техніки для утримання залізничних шляхів у належному стані, а також будівництва Бескидського тунелю. Результати проведеного Рахунковою палатою аудиту стану проекту „Впровадження швидкісного руху пасажирських поїздів на залізницях України”, що підтримується кредитними коштами Європейського банку реконструкції та розвитку, засвідчили, що Міністерство інфраструктури України, Державна адміністрація залізничного транспорту (Укрзалізниця) не забезпечили своєчасного і повного використання запозичених коштів, крім того, через недоліки розробленого техніко-економічного обґрунтування будівництва тунелю, затримки в підготовці відповідної тендерної документації для відбору підрядника, тривале проведення такого відбору вартість будівництва тунелю зросла, що призвело до необхідності додаткового залучення кредитних коштів.

Під час реалізації проекту унаслідок тривалої підготовки, відсутності обґрунтованих розрахунків щодо обсягів фінансування більшості компонентів і недоліків у створеній Міністерством інфраструктури України й Укрзалізницею системі управління та контролю за виконанням проекту завдання і терміни, які визначалися на етапі його започаткування, зазнали суттєвих змін, зокрема прийнято рішення про відмову від закупівлі пасажирських вагонів на суму 47 млн дол. США і зменшення обсягу фінансування на будівництво Бескидського тунелю на 4 млн дол. США – до 36 млн дол. США, натомість збільшено обсяг фінансування на закупівлю колійної техніки на 51 млн дол. США – до 84 млн дол. США, дата

завершення проекту відтермінована на п'ять років – кінець 2016 року. Управління закупівлями здійснювалося Укрзалізницею з недоліками і відхиленнями від встановлених процедур.

Тендерний комітет Укрзалізниці, утворений для проведення закупівель за проектом, не здійснював координацію планування закупівель, зокрема, з проектування і будівництва тунелю, а також консультаційних послуг. Як наслідок, вартість підписаних контрактів щодо консультаційних послуг для допомоги у впровадженні проекту і будівництва тунелю в два рази перевищила суми, визначені кредитною угодою. Контракт на проектування і будівництво тунелю укладений із затримкою на два роки (в липні 2011 року), його вартість перевищила в два рази суму, визначену проектом.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження теоретичних та практичних питань дефіциту бюджету у системі управління державними фінансами зроблені наступні висновки:

1. Дефіцит державного бюджету як економічне явище є перевищенням обсягу бюджетних видатків над надходженнями, за рахунок котрих вони здійснюються. В основі бюджетного дефіциту лежить основна причина намагання більше використати коштів, аніж фактичних доходів.

Обґрунтовано, що чинниками існування дефіциту Державного бюджету України є економічні чинники: падіння обсягів ВВП, неефективність виробництва, тіньова економіка, інфляційні процеси, недосконалі податкова, валютна та монетарна політики тощо; політичні чинники: необґрунтовані рішення щодо значного зростання бюджетних видатків, надання невиправданих податкових пільг чи державних субсидій тощо.

Доведено, що прийняття державного бюджету з дефіцитом доцільне тоді, коли це сприятиме економічному розвитку держави, що передбачає ефективне використання залучених для покриття дефіциту фінансових ресурсів, і лише на фінансування капітальних видатків.

2. В умовах світової фінансової кризи уряди країн світу намагаються зменшити дефіцити бюджетів до економічно безпечного рівня – 3% ВВП відповідно до Маастрихтських критеріїв. Для вирішення дефіцитності бюджету України слід провести ряд заходів: зменшити видаткову частину бюджету; нарощувати дохідну частину бюджету за рахунок збільшення оподаткування заможних верств та пом'якшення податкового навантаження для громадян з низьким рівнем доходу; посилити контроль за випадками ухилення від сплати податків, тобто провести детінізацію економіки; скоротити кількість зайнятих у державному секторі економіки.

За відсутності реального економічного зростання або при стійкій спадній динаміці економіки відносна величина дефіциту бюджету

необмежено збільшуватиметься, тому, з рештою, здійснювати обслуговування державного боргу й неінфляційне фінансування бюджетного дефіциту стане практично неможливо. Фінансування бюджету за рахунок нових запозичень в обсягах, що відповідатимуть реальним можливостям України, доцільно проводити з огляду на мінімізацію їхньої вартості та утримання боргу в економічно безпечних межах.

3. Класифікація фінансування бюджету є елементом бюджетної класифікації. Відповідно до світових стандартів статистики державних фінансів у Бюджетному кодексі класифікація фінансування бюджету, як і класифікація боргу, здійснюється за двома ознаками: за типом кредитора, що характеризує категорію кредитора або власника боргових зобов'язань; за типом боргового зобов'язання, що характеризує вид фінансового інструменту запозичення коштів.

4. Джерела покриття дефіциту бюджету (фінансування) поділяються на внутрішні й зовнішні. Внутрішні джерела фінансування -- це надходження від сектору державного управління, тобто обсяг запозичень за рахунок емісії державних цінних паперів, яку здійснює Міністерство фінансів, надходження від органів грошово-кредитного регулювання й банківських установ, від приватизації державного майна та інші внутрішні джерела. Зовнішні джерела фінансування групуються за такими ознаками: позики, отримані від міжнародних організацій економічного розвитку, надходження від органів управління іноземних держав, позики, отримані від іноземних комерційних банків, та інші джерела, не зараховані до цих категорій.

За роки незалежності України у політиці дефіцитного фінансування можна умовно виділити декілька етапів. Перший етап (1992—1999 рр.) характеризується тенденцією до скорочення бюджетного дефіциту з 17,3 до 1,5 % ВВП. Цей період пов'язаний з глибокою економічною кризою і негативним її впливом на обсяги дефіциту, з одного боку, та негативним впливом бюджетного дефіциту на соціально-економічні процеси у суспільстві, з іншого боку. Другий етап (2000—2002 рр.) характеризується

зведенням Державного бюджету України з профіцитом, що позитивно відобразилося на усіх показниках соціально-економічного розвитку країни. Третій етап (2003—2004 рр.) пов'язаний з проголошенням політики пріоритетного соціального розвитку та реалізацією соціальних програм, внаслідок чого спостерігається тенденція до зростання обсягів дефіциту бюджету та його частки у ВВП з 0,4 до 2,6 %. На четвертому етапі (з 2005 року) обсяги та частка бюджетного дефіциту у ВВП скоротилися. Одночасно кількісні і якісні показники соціально-економічного розвитку держави зросли, що свідчить про позитивні зрушення в економіці та соціальній сфері.

5. Витрати державного бюджету у 2017 році були з погашення та обслуговування державного боргу заплановано відповідно до: графіків платежів за вже існуючим державним боргом на момент складання державного бюджету на 2017 рік; планових обсягів запозичень на 2017 рік на фінансування державного бюджету; прогнозних відсоткових ставок та курсів валют; прогнозу обсягів витрат на управління державним боргом.

З метою зниження рівня зовнішніх ризиків, при формуванні структури державного боргу важливим є забезпечити більш-менш стабільні рівні боргових платежів на протязі тривалого періоду часу, які б враховували реальні фінансові можливості країни. Це можна досягти шляхом використання різних за строком погашення інструментів з наданням переваги довгостроковим.

Ефективна бюджетно-боргова політика передбачає довгострокову стратегію соціально-економічного розвитку, яка має включати науково-технічний розвиток, інформатизацію як складові процесу руху до інформаційного суспільства, створення і реалізації передумов його формування. Саме така стратегія може дозволити і трансформаційній, зокрема українській економіці, ефективно інтегруватися в світовий економічний простір.

6. Підвищення ефективності управління бюджетним дефіцитом необхідно здійснювати шляхом покращання фіскальної ефективності

податкової системи, спрямованої на збільшення доходної частини бюджету. Водночас регулювання бюджетного дефіциту шляхом оптимізації видаткової частини бюджету має перспективний характер та стратегічне значення у фінансовій політиці держави, виходячи з часових обмежень результативності заходів щодо збільшення бюджетних доходів у короткостроковому та середньостроковому періоді. Важливим є запровадження перспективного планування бюджету із встановленням граничних значень видатків на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до темпів зростання валового внутрішнього продукту, формування довгострокових прогнозів показників бюджетної стійкості, що посилить обґрунтованість рішень щодо розміру дефіциту бюджету та структури джерел його фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація міжнародного досвіду управління державними фінансами. За матеріалами експертів GIZ/ Е. Бауманн, У. Бехманн, Г. Вайланд та ін. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. – 145 с.
2. Адонін С. В. Особливості дефіциту державного бюджету України на сучасному етапі / С. В. Адонін, В. А. Ізюмська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2016. - Вип. 19. - С. 108-111.
3. Базилевич В.Д. Державні фінанси / В. Д. Базилевич Л. О. Баластрик. – К. : Атака, 2002. – 368 с.
4. Башко В. Вплив дефіцитів бюджету на рівноважний обсяг виробництва / В. Башко // Економіка, фінанси і право. – 2007. – № 2. – С. 30–36.
5. Боголіб Т. М. Бюджетна політика як інструмент макроекономічної стабільності / Т.М. Боголіб // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 3–4. – С. 84–87.
6. Боголіб Т.М., Малишко В.В. Бюджетна система України. – К. : Пан Тот, 2013. – 570 с.
7. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку / за ред. Л.В. Лисяк.- Дніпропетровськ: ДДФА, 2015. – 396 с.
8. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень – вересень 2017 року / [В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження», USAID. – К., 2017. – 86 с.
9. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Василик О. Д. Теорія фінансів / Василик О. Д. – К. : НІОС, 2003. – 416 с.

11. Василик О.Д. Бюджетна система України / О.Д. Василик. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
12. Волошанюк Н. В. Дефіцит державного бюджету України та проблеми управління ним / Н. В. Волошанюк, О. О. Мавдрик // Молодий вчений. - 2017. - № 5. - С. 529-532.
13. Ганіч А.Є. Суть державного бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток України / А.Є. Ганіч // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.6. – С. 180-185.
14. Грицюк І. В. Бюджетно-податкові інструменти регулювання дефіциту бюджету / І. В. Грицюк // Економічний аналіз. - 2014. - Т. 18(2). - С. 146-152.
15. Грузіна І. А. Дослідження зарубіжного досвіду побудови бюджетної системи / І. А. Грузіна // Бізнес Інформ. - 2016. - № 11. - С. 61-64.
16. Гусаревич Н. В. Управління дефіцитом бюджету як інструмент фінансової політики / Н. В. Гусаревич // Бізнес Інформ. - 2017. - № 2. - С. 225-230.
17. Державне фінансове регулювання економічних перетворень : монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва та ін.. ; за аг. Ред.. А.А. Мазаракі. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 376 с.
18. Дефіцит госбюджета Польши составил 75,7% против плановых 98% // Інформаційне агенство УНІАН. [Електронний ресурс]. – 03.11.2010. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/rus/detail/65347>.
19. Дикань Т. Джерела фінансування дефіциту бюджету: тенденції у застосуванні та виклики для стабільності державних фінансів України / Т. Дикань // БізнесІнформ. – 2015. – № 2. – С. 6–15.
20. Спіфанов А.О. Бюджет України: монографія: у 2 кн. / А.О. Спіфанов, І.І. Д'яконова, І.В. Сало. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. Книга друга: Виконання бюджету. – 187 с.
21. Жадько К. С. Фінансово-економічна сутність дефіциту державного бюджету та його вплив на соціально-економічне життя країни /

К. С. Жадько, Є. В. Гончарова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2015. - Вип. 11. - С. 208-211.

22. Завора Т. М. Тенденції зміни державного боргу України та дефіциту державного бюджету в часовому аспекті / Т. М. Завора, О. В. Гулай // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка. - 2016. - Вип. 12. - С. 66-75.

23. Запатріна І.В. Бюджетний механізм економічного зростання / І.В. Запатріна. – К.: Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. – 528 с.

24. Запатріна І.В. Моделі ідентифікації макроекономічних дисбалансів в Україні: монографія / за ред. М.І. Скрипниченко – НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., - 2015 – 544 с.

25. Іващук О. Моделювання взаємозв'язку дефіциту бюджету та показників економічної динаміки / О. Іващук, А. Машко // Світ фінансів. – 2009. – №1(18). – С. 68-79.

26. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації/ В.Р.Сіденко, М.І.Скрипниченко, В.С.Пономаренко, І.Я.Чугунов та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. – К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2017. – 648 с.

27. Карлін М. І. Управління дефіцитом бюджету України: проблеми та перспективи / М. І. Карлін // Економічний форум. - 2017. - № 1. - С. 188-197.

28. Клейн Т. Управление внешним долгом / Т. Клейн ; пер. с англ. – Вашингтон : Всемирный банк, 1994. – 40 с.

29. Козарезенко Л. В. Сучасна боргова політика та розвиток людського потенціалу в Україні / Л. В. Козарезенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2016. – Вип. 4 (179). – С. 97–104.

30. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика [монографія] / Т. А. Коляда. – Ірпінь: Університет ДФС України, 2016. – 396 с.

31. Коляда Т. А. Джерела фінансування дефіциту бюджету: тенденції у застосуванні та виклики для стабільності державних фінансів України / Т. А. Коляда // Бізнес Інформ. - 2015. - № 2. - С. 215-222.
32. Конституція України : станом на 23 жовт. 2017 р. : відповідає офіц. тексту. – Харків : Право, 2017. – 63 с.
33. Котіна Г. Податкові важелі впливу на економіку в сучасних умовах: вітчизняний та світовий досвід / Г. Котіна, М. Степура // Економіст. – 2010. – № 5. – С. 31-35.
34. Кравченко В. П. Дефіцит державного бюджету України, негативні наслідки та шляхи подолання / В. П. Кравченко, Н. В. Кравченко // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. - 2015. - № 12. - С. 223-227.
35. Кучер Г.В. Бюджетний процес у країнах ЄС / Г.В. Кучер // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 3. – С. 24-31.
36. Кучер Г.В. Борговий механізм фінансування державних витрат / Г.В. Кучер // Бізнес Інформ. – 2015. – №8. – С. 207–214.
37. Кушинова Н.Г. Стратегічні напрями розвитку бюджетної системи України / Н.Г. Кушинова, Т.О. Гринь // Сталий розвиток економіки Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2010. – № 1. – С. 160-163.
38. Лесік І. М. Шляхи розв'язання проблеми дефіциту державного бюджету / І. М. Лесік, А. М. Войналович // Молодий вчений. - 2016. - № 12.1. - С. 833-836.
39. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: [моногр.] / Л.В. Лисяк. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
40. Лисяк Л.В. Напрями удосконалення бюджетної політики України в умовах децентралізації / Л.В.Лисяк, Т.В.Сальникова // Науковий погляд: економіка та управління. - 2017. - № 2 (58). - С.42-56.

41. Лопаткіна І.В. Актуальні проблеми фінансування дефіциту державного бюджету України / І. В. Лопаткіна // Міжнародна банківська конкуренція : теорія і практика : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (21 - 22 травня 2009 р.) : у 2 т. / Держ. вищий навчальний заклад "УАБС НБУ". - Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. - Т. 2. - С. 55-57.
42. Лук'яненко І.Г. Особливості прогнозування та управління бюджетним дефіцитом в країнах з трансформаційною економікою / І.Г. Лук'яненко // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного університету імені Григорія Сковороди. – 2015. – Вип.25/1. – С. 179–185.
43. Лук'яненко І.Г. Прикладні аспекти прогнозування розвитку складних соціально-економічних систем: монографія / За ред. О. І. Черняка, П.В.Захарченка. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В. – 2015. – 384 с. – Розділ 1.7. Вплив ефективності інноваційної діяльності підприємств на економічний розвиток. – С. 86–99.
44. Лютий І. О. Державний борг і ефективність використання державного кредиту / І. О. Лютий // Фінанси України. – 1999. – №9. – С. 99–110.
45. Лютий І.О. Теоретико–методологічні засади бюджетної політики держави / І.О. Лютий // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 13-19.
46. Макогон В.Д. Бюджетна політика в механізмі управління державними фінансами / В.Д. Макогон // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького державного університету імені Григорія Сковороди. – 2015. – Вип.26/1. – С. 207–211.
47. Машко А. І. Теоретичні підходи до визначення сутності дефіциту бюджету [Електронний ресурс] / А. І. Машко, О. Р. Квасовський. // Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2014. - № 8.
48. Мигович Т. Роль видатків бюджетів у соціально-економічному розвитку України / Т. Мигович // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2010. – № 6. – С. 36–43.

49. Момотюк Л.Є. Статистика фінансів: методологія та практика: [монографія] / Л.Є.Момотюк. – К.: ВПД «Формат», 2013. – 429 с.
50. Мярковський А.І. Бюджетний кодекс України в контексті бюджетної реформи / А.І. Мярковський // Фінанси України. – 2009. – №8. – С. 3-18.
51. Нечаюк І. Б. Економічна природа дефіциту бюджету / І. Б. Нечаюк // Формування ринкових відносин в Україні. - 2013. - № 3. - С. 35-38.
52. Онищенко С. В. Аналіз стану та динаміки дефіциту державного бюджету України / С. В. Онищенко, Я. С. Голян // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. - 2015. - Т. 20, Вип. 1(1). - С. 136-139.
53. Опарін В. М. Фінанси. – 4-те вид., без змін. / Опарін В. М. – К. : КНЕУ, 2007. – 240 с.
54. Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
55. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/>
56. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
57. Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. – Режим доступу: www.ibser.org.ua.
58. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Доступний з <http://www.me.gov.ua/>
59. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua.
60. Павелко А.В., Чугунов І.Я. Бюджетна політика економічного розвитку / А.В.Павелко, І.Я.Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2015. –№ 2 (100). – С. 64–73.
61. Пасічний М. Д. Дефіцит державного бюджету в умовах трансформаційної економіки України / М. Д. Пасічний // Наукові праці НДФІ. – 2009. – Вип. 1(46). – С. 10–18.

62. Пасічний М. Д. Механізм управління дефіцитом бюджету в умовах соціально-економічних перетворень / М. Д. Пасічний // Економіка та держава. – 2011. – № 9. – С. 46–50.

63. Пасічний М. Д. Особливості дефіцитного фінансування економіки в період фінансової кризи / М. Д. Пасічний // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 17. – С. 65–68.

64. Пасічний М. Д. Особливості реалізації вітчизняної бюджетної політики / М.Д. Пасічний// Економіка та держава. – 2016. – № 5. – С. 43–48.

65. Пасічний М. Д. Фінансування бюджетного дефіциту в Україні / М. Д. Пасічний // Наукові праці НДФІ. – 2010. – Вип. 3(52). – С. 68–80.

66. Пасічний М.Д. Бюджетний дефіцит у системі фінансової політики України // Вісник ДДФА: Економічні науки. – 2014. – №1 (31). – С. 137–144.

67. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. / Пасічник Ю. В. – К.: Знання-Прес, 2003. – 523 с.

68. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755–VI. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.47.11&nobreak=1>

69. Полозенко Д.В., П'ятаченко Г.О., Пасічний М.Д. Бюджетний дефіцит України в державному бюджеті Росії в середині XIX – на початку XX століття / Д.В. Полозенко, Г.О. П'ятаченко, М.Д. Пасічний // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 111–120.

70. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки» від 31.05.2017 р. № 411. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/411-2017-p>

71. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України за станом на 28.12.2014 р. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 28.12.2014 № 80-VIII. Режим доступу:<http://zakon.rada.gov.ua>

72. Про Державний бюджет України на 2016 рік: Закон України за станом на 25.12.2015 р. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 25.12.2015 № 928-VIII: Режим доступу:[http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)

73. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України за станом на 21.12.2016 № 1801-VIII. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 21.12.2016 № 1801-VIII: Режим доступу:[http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)

74. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України за станом на 07.12.2017 № 2246-VIII. [Електронний ресурс] : Верховна Рада України від 07.12.2017 № 2246-VIII: Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>

75. Про затвердження Програми управління державним боргом на 2017 рік : Наказ Міністерства фінансів України від 31 січня 2017 №19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>

76. Про затвердження Програми управління державним боргом на 2018 рік : Наказ Міністерства фінансів України від 31 січня 2018 року N 69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>

77. Про Основні напрями бюджетної політики на 2016 рік : Постанова Верховної Ради України від 31 березня 2015 року № 314-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>

78. Про Основні напрями бюджетної політики на 2017 рік : Постанова Верховної Ради України від 24 червня 2016 року № 478-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>

79. Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2015 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.04.2014 р. № 385-р – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

80. Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2018—2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 червня 2017 р. № 411-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>

81. Проскурякова Ю.В. Бюджетный дефицит и его влияние на экономику / Ю.В. Проскурякова // Экономика, политика, идеология. – 1995. – № 9. – С.73-77.
82. Разумова Г. В. Дефіцит державного бюджету України та шляхи його зменшення / Г. В. Разумова, А. Р. Колосова // Економічний простір. - 2017. - № 119. - С. 135-146.
83. Рожко О.Д. Державні фінанси України: детермінанти та пріоритети розвитку: монографія / Рожко О.Д. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. – 360 с.
84. Селіверстова Л.С., Адаменко І.П. Фінансова політика в умовах інституційної економіки. Економіка та держава. 2018. №1. С. 16–19.
85. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2017-2019 роки [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2017 р. № 905. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/905-2017-%D0%BF>
86. Сідельникова Л.П. Управління податковим боргом: навчальний посібник / Л.П. Сідельникова, О.В. Волкова. – Херсон: ХНТУ, 2016. – 254 с.
87. Сова О.Ю. Сутність та види дефіциту державного бюджету / О.Ю. Сова // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 20–24.
88. Степанова В.О. Фінансування дефіциту державного бюджету України / В.О. Степанова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – № 2(10). – С. 127-131.
89. Стратегія управління державними фінансами на 2017-2021 роки: 8.02.2017 [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/view/kabmin-ukhvalyv-stratehiu-upravlinnia-derzhavnumu-finansamu-na--roky?category=bjudzhet>
90. Суздальцев О. М. Динаміка та джерела фінансування дефіциту державного бюджету України / О. М. Суздальцев // Вісник Донецького університету економіки та права. - 2013. - № 2. - С. 97-100.

91. Сучасна бюджетна система : правила та процедури / [За заг. ред. В. В. Зубенка]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження». – К., 2017. – 184 с.
92. Теорія фінансів / [За ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія.]. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
93. Федосов В. Бюджетний дефіцит у контексті західної фінансової теорії і практики / В. Федосов, Л. Гладченко // Финансовые риски. – 2009. – № 3. – С. 19-32.
94. Фінанси / [В.С. Загорський, О.Д. Вовчак, І.Г. Благун, І.Р. Чуй]. – [2-ге вид., стер.]. – К.: Знання, 2008. – 274 с.
95. Фінанси / за ред. І.О.Лютого. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. – 728 с.
96. Фінансовий аналіз / За заг. ред. Школьник І.О. – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 368 с.
97. Фінансовий аналіз / за ред. д.е.н., професора Т.М. Боголіб – К.: Корпорація, 2016 – с. 8-20
98. Чала Н.Д. Бюджетна система / Н.Д. Чала, Л.В. Лазоренко. – К.: Знання, 2010. – 223 с.
99. Чубак А. Аналіз сучасного стану дефіциту державного бюджету України / А. Чубак, А. Кушнір, О. Стібель // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Сер. : Економіка і управління. - 2016. - Вип. 35. - С. 367-376.
100. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І. Я. Чугунов. – К. : НДФІ, 2005. – 259 с.
101. Чугунов І.Я. Фінансова політика Ураїни в умовах глобалізації економіки / І.Я.Чугунов, М.Д.Пасічний // Вісник КНТЕУ.– 2016. –№ 5. – С. 5–18.
102. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень // Вісник КНТЕУ. – 2014. – №4.– С. 79–91.

103. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика економічного розвитку. Науковий вісник Полісся. 2018. № 1 (13). Ч. 1. С. 54-61.

104. Чугунов І.Я., Пасічний М.Д. Формування доходної частини бюджету українських губерній в середині ХІХ століття // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 2. – С. 85–97.

105. Янів Л. М. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання / Л. М. Янів, О. А. Зінченко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Менеджмент інновацій. - 2016. - Т. 24, вип. 6. - С. 144-153.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1 Типи бюджетного дефіциту

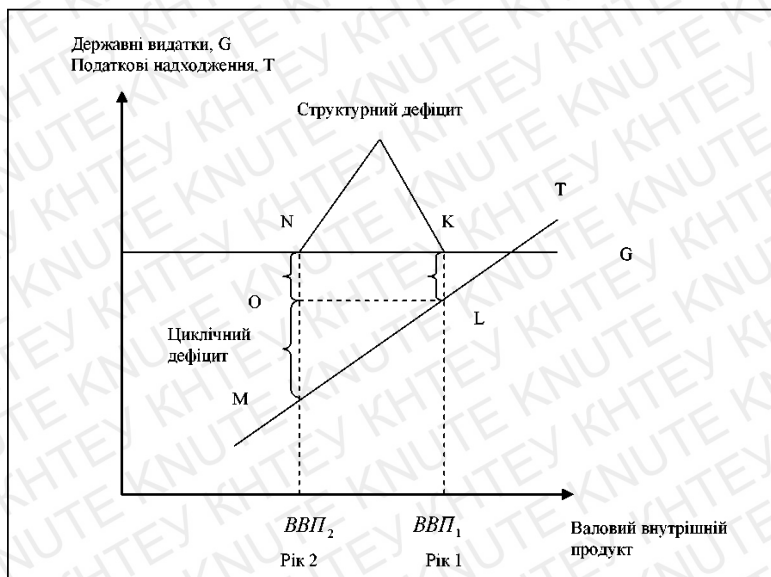

Рис. А.2. Циклічний і структурний дефіцити бюджету

Додаток Б

Рис. Б.1 Класифікація внутрішнього та зовнішнього державного боргу

Додаток В

Таблиця В.1

Дефіцит(-) / профіцит (+) зведеного, державного та місцевих бюджетів, млн.грн.

	<i>Зведений бюджет</i>			<i>Державний бюджет</i>			<i>Місцевий бюджет</i>		
	млн. грн.	у % до ВВП (СНР'1993)	у % до ВВП (СНР'2008)	млн. грн.	у % до ВВП (СНР'1993)	у % до ВВП (СНР'2008)	млн. грн.	у % до ВВП (СНР'1993)	у % до ВВП (СНР'2008)
1992	-6,9	-13,71	-	-9	-17,31	-	2	3,60	-
1993	-76	-5,13	-	-102	-6,88	-	26	1,75	-
1994	-1 076	-8,94	-	-1123	-9,33	-	47	0,39	-
1995	-3 613	-6,63	-	-3708	-6,80	-	95	0,17	-
1996	-3 964	-4,86	-	-3976	-4,87	-	12	0,01	-
1997	-6 200,7	-6,64	-	-6 303,1	-6,75	-	102,4	0,11	-
1998	-2 279,8	-2,22	-	-2 113,7	-2,06	-	-166,1	-0,16	-
1999	-1 944,5	-1,49	-	-1 965,3	-1,51	-	20,8	0,02	0,02
2000	969,3	0,57	0,55	697,3	0,41	0,40	272,0	0,16	0,15
2001	-593,4	-0,29	-0,28	-680,7	-0,33	-0,32	87,3	0,04	0,04
2002	1 635,4	0,72	0,70	1 119,4	0,50	0,48	516,0	0,23	0,22
2003	-506,7	-0,19	-0,18	-1 043,1	-0,39	-0,38	536,4	0,20	0,19
2004	-11 009,0	-3,19	-3,08	-10 216,5	-2,96	-2,86	-792,5	-0,23	-0,22
2005	-7 806,3	-1,77	-1,71	-7 945,7	-1,80	-1,74	139,3	0,03	0,03
2006	-3 700,8	-0,68	-0,65	-3 776,6	-0,69	-0,67	75,8	0,01	0,01
2007	-7 701,7	-1,07	-1,03	-9 842,9	-1,37	-1,31	2 141,2	0,30	0,29
2008	-14 124,5	-1,49	-1,43	-12 502,0	-1,32	-1,26	-1 622,5	-0,17	-0,16
2009	-37 258,1	-4,08	-3,93	-35 517,2	-3,89	-3,75	-1 740,9	-0,19	-0,18
2010	-64 684,9	-5,98	-5,77	-64 265,5	-5,94	-5,73	-419,4	-0,04	-0,04
2011	-23 057,9	-1,77	-1,71	-23 557,6	-1,81	-1,75	499,7	0,04	0,04
2012	-50 785,7	-3,60	-3,48	-53 445,2	-3,79	-3,66	2 659,5	0,19	0,18
2013	-63 590,3	-4,37	-4,18	-64 706,7	-4,45	-4,25	1 116,4	0,08	0,07
2014	-72 030,5	-	-4,54	-78 052,8	-	-4,92	6 022,3	-	0,38
2015	-30 898,2	-	-1,55	-45 167,5	-	-2,27	14 269,3	-	0,72
2016	-54 813,9	-	-2,30	-70 262,1	-	-2,95	15 448,2	-	0,65
2017	-42 125,7	-	-1,40	-47882,1	-	-1,61	5 756,4	-	0,19

Додаток Г

Таблиця Г.1

Співвідношення внутрішнього та зовнішнього прямого державного та гарантованого боргу, %

	Внутрішній		Зовнішній	
	млрд.грн.	%	млрд.грн.	%
1992	0,02	87,10	0,003	12,90
1993	0,2	32,11	0,5	67,89
1994	2,3	33,73	4,5	66,27
1995	8,0	35,95	14,2	64,05
1996	3,6	17,71	16,9	82,29
1997	10,2	29,68	24,1	70,32
1998	11,4	18,97	48,5	81,03
1999	14,4	18,14	65,1	81,86
2000	20,8	26,98	56,2	73,02
2001	21,0	28,16	53,6	71,84
2002	21,4	28,24	54,3	71,76
2003	20,5	26,47	57,0	73,53
2004	21,0	24,54	64,4	75,46
2005	19,2	24,56	59,0	75,44
2006	16,6	20,62	63,9	79,38
2007	18,8	21,19	69,9	78,81
2008	46,7	24,64	142,7	75,36
2009	105,1	33,07	212,8	66,93
2010	155,6	35,98	276,7	64,02
2011	173,8	36,72	299,4	63,28
2012	206,5	40,06	309,0	59,94
2013	284,1	48,58	300,7	51,42
2014	488,9	44,41	612,0	55,59
2015	529,5	33,69	1042,3	66,31
2016	689,7	35,74	1240,1	64,26
2017	766,7	35,80	1 375,0	64,20

Додаток Д

Таблиця Д.1

Частка прямого державного та гарантованого боргу за 1992-2017 роки у ВВП, %

роки	Загальна сума боргу	Прямий борг			Гарантований борг		
		Внутрішній	Зовнішній	Разом	Внутрішній	Зовнішній	Разом
1992	39,74	34,77	5,17	39,74	0,00	0,00	0,00
1993	45,85	14,72	30,34	45,07	0,00	0,80	0,80
1994	56,05	18,90	33,50	52,40	0,00	3,65	3,65
1995	40,58	14,59	20,13	34,72	0,00	5,86	5,86
1996	25,25	4,47	15,07	19,54	0,00	5,71	5,71
1997	36,78	10,92	20,18	31,09	0,00	5,68	5,68
1998	58,39	11,07	36,49	47,56	0,00	10,83	10,83
1999	60,98	11,06	37,12	48,18	0,00	12,80	12,80
2000	45,29	12,22	25,54	37,76	0,00	7,53	7,53
2001	36,55	10,29	20,70	31,00	0,00	5,55	5,55
2002	33,54	9,47	19,08	28,55	0,00	4,99	4,99
2003	29,00	7,68	17,06	24,74	0,00	4,26	4,26
2004	24,75	6,07	13,54	19,61	0,00	5,13	5,13
2005	17,70	4,35	9,96	14,30	0,00	3,40	3,40
2006	14,80	3,05	9,10	12,15	0,00	2,65	2,65
2007	12,31	2,47	7,42	9,89	0,14	2,28	2,42
2008	19,98	4,71	9,07	13,79	0,21	5,98	6,19
2009	34,81	9,97	14,88	24,85	1,54	8,41	9,95
2010	39,93	13,09	16,79	29,88	1,28	8,77	10,05
2011	36,34	12,40	15,04	27,44	0,94	7,96	8,90
2012	36,53	13,48	14,80	28,29	1,15	7,09	8,24
2013	40,19	17,66	15,34	33,01	1,86	5,32	7,19
2014	70,26	29,42	31,02	60,45	1,78	8,04	9,82
2015	79,40	25,66	41,72	67,39	1,08	10,93	12,02
2016	80,97	28,14	41,13	69,27	0,80	10,90	11,70
2017	71,80	25,26	36,22	61,47	0,45	9,88	10,32

Додаток Ж

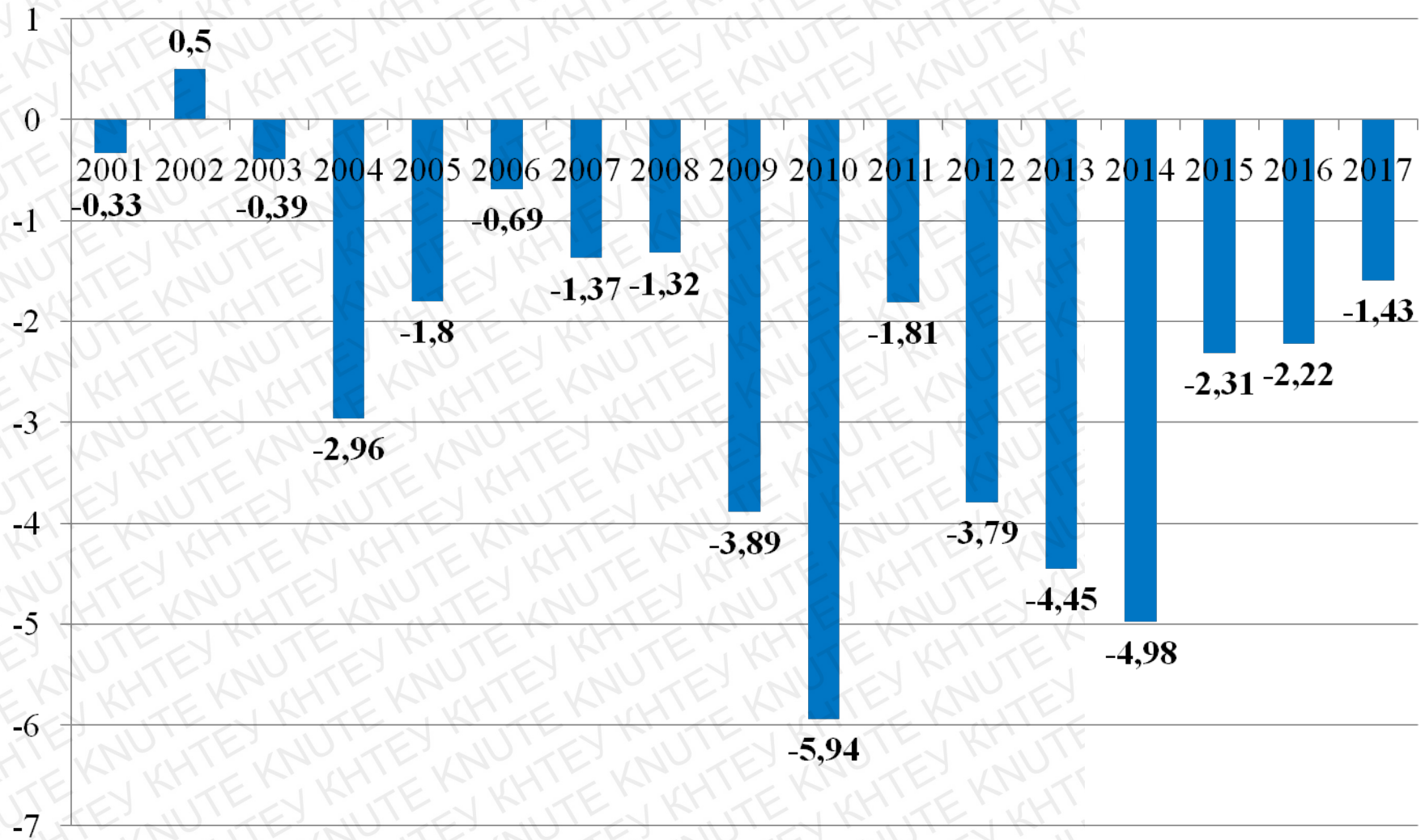

Рис. Ж.1 Дефіцит (профіцит) Державного бюджету України у ВВП за 2001–2017 роки, %

Додаток 3

Таблиця 3.1

Прямий та гарантований державний борг України у 2006–2017 роках, млрд. грн.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Державний борг	66,1	71,3	130,7	227,0	323,5	357,3	399,2	480,2	947,0	1333,9	1650,8	1833,7
<i>Внутрішній борг</i>	16,6	17,8	44,7	91,1	141,7	161,5	190,3	257,0	461,0	508,0	670,6	753,40
<i>Зовнішній борг</i>	49,5	53,5	86,0	135,9	181,8	195,8	208,9	223,3	486,0	825,9	980,2	1 080,3
Гарантований державний борг	14,4	17,5	58,7	90,9	108,8	115,9	116,3	104,6	153,8	237,9	278,9	308,0
<i>Внутрішній борг</i>	0,0	1,0	2,0	14,1	13,9	12,3	16,2	27,1	27,9	21,5	19,1	13,3
<i>Зовнішній борг</i>	14,4	16,5	56,7	76,8	94,9	103,6	100,1	77,4	125,9	216,4	259,8	294,7

Додаток И

Таблиця И.1

Структура прямого та гарантованого державного боргу України у 2006–2017 роках, %

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Державний борг	82,11	80,29	69,01	71,41	74,83	75,51	77,44	82,11	86,03	84,86	85,54	85,62
<i>Внутрішній борг</i>	20,62	20,05	23,60	28,66	32,78	34,13	36,92	43,95	41,88	32,32	34,75	35,18
<i>Зовнішній борг</i>	61,49	60,25	45,41	42,75	42,05	41,38	40,52	38,18	44,15	52,54	50,79	50,44
Гарантований державний борг	17,89	19,71	30,99	28,59	25,17	24,49	22,56	17,89	13,97	15,14	14,46	14,38
<i>Внутрішній борг</i>	0,00	1,13	1,06	4,44	3,22	2,60	3,14	4,63	2,53	1,37	0,99	0,62
<i>Зовнішній борг</i>	17,89	18,58	29,94	24,16	21,95	21,89	19,42	13,24	11,44	13,77	13,47	13,76